

898

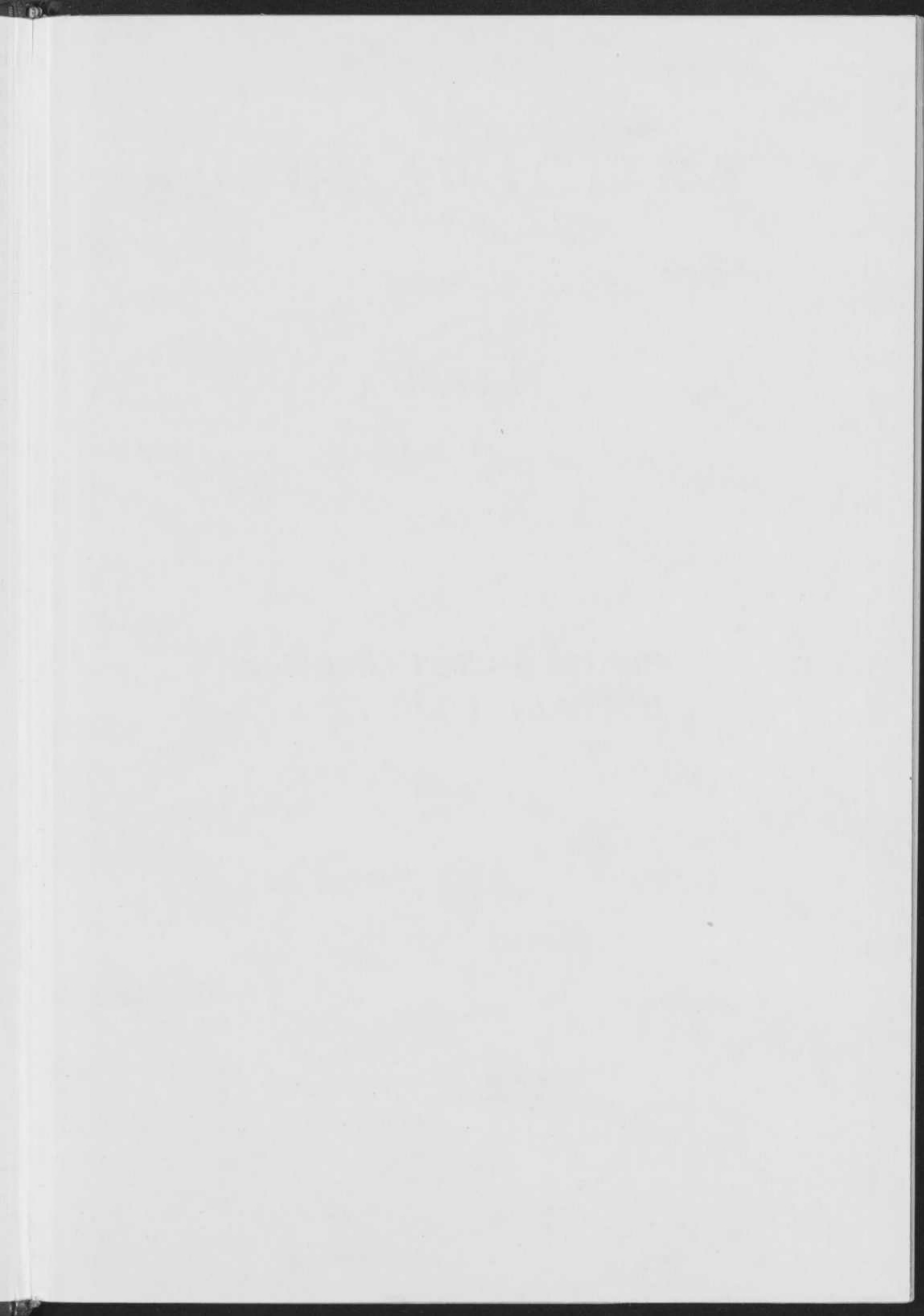
E 7

898
E7

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK LEIDEN

01177232

KUSUMAWICITRA

DOOR

J. KATS

=

II

INLEIDING TOT DE STUDIE
VAN HET OUD-JAVAANSCH

=

1929

N. V. BOEKHANDEL VISSER & Co.
— WELTEVREDEN —

898
E7

GESCHENK VAN

Dr P. Voorhoeve
Leiden.

Juni 1954

KUSUMAWICITRA

DOOR

J. KATS

II

INLEIDING TOT DE STUDIE
VAN HET OUD-JAVAANSCH

1929

N.V. BOEKHANDEL VISSER & Co.
— WELTEVREDEN —

1908/54

VOORBERICHT

In het voorbericht van het 1ste deel van dit werk werd in uitzicht gesteld de verschijning van een „uitvoerige Toelichting”. Wij stelden ons daarbij voor, naast een Inleiding tot de studie van het Oud-Javaansch een Verklaring te geven van woorden en uitdrukkingen, voor zoover dit noodig kan worden geacht, met opmerkingen over de, in Kusumawicitra I, opgenomen fragmenten. Door verschillende omstandigheden bleef deze Toelichting langer uit, dan wij ons oorspronkelijk hadden gedacht. Ook nu is ze nog niet geheel volledig gereed kunnen komen.

Om alvast het meest noodzakelijke voor de bestudeering van de Bloemlezing te kunnen geven, laten wij eerst verschijnen de 1ste afdeeling van het Tweede deel, dat een overzicht geeft van het voornaamste betreffende het vorm-materiaal van het Oud-Javaansch. Met nadruk wijzen wij er op, dat dit niet een volledige „Spraakkunst van het Oud-Javaansch” bevat. Wij behandelen slechts enkele hoofdstukken uit die Spraakkunst en deze zelfs nog lang niet in alle opzichten volledig ⁽¹⁾.

Deze Inleiding is bestemd voor hen, die eenige taalkundige aantekeningen wenschen bij het begin van hun studie van de taal van het oude Java, in het bijzonder bij de fragmenten uit proza en poëzie, welke in het 1ste deel van dit werk zijn opgenomen. Wij hadden daarbij niet in de laatste plaats het oog op hen, die geregelde leiding missen en op zelfstudie zijn aangewezen.

Op enkele uitzonderingen na zijn de voorbeelden alle ontleend aan de eerste vijf fragmenten uit het Adiparwa (pag. 1 — 14 van de Bloemlezing). Wel waren wij daardoor beperkt in de keuze, maar wij bereiken hiermee het groote voordeel, dat de behandelde spraak-kunstige regels direct aansluiten aan en voorbereiden tot de lectuur van het begin der Bloemlezing. Uit het meer of minder groote aantal der aangehaalde zinnen blijkt, welke vorm in dit deel van de Bloemlezing het meest voorkomt, wat in vele gevallen ook wel eenigen

⁽¹⁾ De, in deze Inleiding voorkomende, grammaticale termen, welke van het gewone gebruik afwijken, zullen in een uitvoeriger werk behandeld worden.

maatstaf geeft van de frequentie van dien vorm in het Oud-Javaansch in het algemeen.

Daar het gebruik van een op zichzelf staanden woordvorm weinig zegt, zijn zoo spoedig mogelijk en zoo veel mogelijk volledige zinnen gegeven, waarin de vorm wordt aangetroffen. Om het verband, waarin de zinnen voorkomen, gemakkelijk te kunnen vinden, is achter elken zin tusschen haakjes de bladzijde van de Bloemlezing opgegeven, waaraan hij is ontleend. Verder heeft elke zin een volgnummer, waardoor verwijzingen zonder veel moeite kunnen worden aangegeven.

In het begin is een Nederlandsche vertaling van de zinnen bijgevoegd, later hebben wij ons slechts bepaald tot eenige verklarende opmerkingen, die den studeerende het vertalen vergemakkelijken. Het is van groot belang, zich daarbij nauwkeurig rekenschap te geven van de beteekenis van elk woord en van elken woordvorm in de aangehaalde voorbeelden. (Hierbij kan worden gebruikt de Oud-Javaansch-Nederlandsche woordenlijst van Dr. H. H. Juynboll. Leiden, E. J. Brill).

Bij de studie kunnen twee methoden worden gevolgd. Men kan het er op aanleggen, deze Inleiding in korten tijd — zij het misschien ook eenigszins vluchtig — door te werken, vervolgens aan de lectuur van de Bloemlezing beginnen en daarbij die gedeelten uit de Inleiding nader bestudeeren, welke bij de eerste lezing niet voldoende tot het bewustzijn mochten zijn doorgedrongen. Deze methode is vooral aan te bevelen voor hen, die reeds eenige kennis van een Indonesische taal bezitten.

Zij, die nog niet of niet voldoende op de hoogte zijn van de meest voorkomende woordvormen en den zinsbouw van een Indonesische taal, zullen goed doen de regels — en vooral de voorbeelden — in deze Inleiding nauwkeurig te bestudeeren, vóór zij tot de lectuur van de Bloemlezing overgaan.

In beide gevallen moet er nadrukkelijk tegen worden gewaarschuwd, dat men zich tevreden zou kunnen stellen met een „zoo ongeveer begrijpen” van den inhoud. Men dient zich van het begin af nauwkeurig rekenschap te geven van elken vorm (soms slechts bestaande in de verlenging van een klinker) en van elke zinsconstructie en te trachten de juiste waarde daarvan aan te voelen.

Wij meenden verstandig te doen in deze Inleiding zoo sober mogelijk te blijven en ons te bepalen tot het eerst noodige. Een breeder uitzicht op het terrein van de Javaansche taalverschijnselen;

het overzien van de historische ontwikkeling van de taal; vergelijking met verwante talen; dieper doordringen in de kennis van de kracht en de beteekenis der taalvormen — dit alles volgt later wel. De beginner kan, door gebrek aan feitenkennis, de taalverschijnselen toch niet in al hun uitgebreidheid overzien en in zich opnemen en loopt gevaar, door de boomen het bosch niet te zien. Voor hem is het eerst te bereiken doel: zoo spoedig mogelijk in staat te zijn den inhoud van de Bloemlezing te begrijpen. Kan hij met behulp van de hier geboden aanwijzingen in betrekkelijk korten tijd daartoe geraken (en de ondervinding heeft geleerd, dat dit met een ernstige bestudeering van deze handleiding zeer goed mogelijk is), dan is het doel van deze Inleiding bereikt.

Augustus 1929.

J. KATS.

INHOUD

	BLZ.
INLEIDING.	
I. De Javaansche taal.	1
II. Schrift en Uitspraak	3
III. Klankverbinding	7
A. Klinker met klinker	8
B. Medeklinker met medeklinker	10
IV. Woordsoorten	11
V. Woordvormen.	12
 GRONDVORMEN.	
I. Grondwoord	13
II. Samenstelling.	21
A. Javaansche samenstelling	21
B. Sanskrit samenstelling.	23
III. Herhaling	28
A. Volledige herhaling	29
B. Gedeeltelijke herhaling	29
IV. Verlenging	31
-i; -an; -ën.	31
-akën	36
 AFLEIDING.	
I. Het voorvoegsel als Domineeringswijzer	40
II. Het voor- (en in-) voegsel als Stadiumwijzer	43
III. Begrenzing van de toeschrijving, aangeduid door een Voor- of een Invoegsel	72
 VERHOUDING TOT DE (KOMENDE) WERKELIJKHEID.	
I. Toekomstigheid	79
II. Noodzakelijkheid	84
III. Wenschelijkheid	85
IV. Onderstellende mogelijkheid	88
 DOMINEERENDE BEPALING BIJ DE TOESCHRIJVING.	
an.	89
n	91

INLEIDING.

I. DE JAVAANSCH E TAAL.

Het Javaansch is een van de weinige Indonesische talen, waarvan de ontwikkeling gedurende een betrekkelijk lang tijdsverloop is na te gaan. Inscripties op koper en steen, gedichten en prozawerken op palmbladen gegrift geven ons gelegenheid, de geschiedenis van de taal gedurende meer dan tien eeuwen in groote trekken te volgen. Wel is het schrift van vele dezer inscripties beschadigd en hebben afschrijvers verscheidene verkeerde lezingen in de lontar-handschriften gebracht, maar toch is er voldoende materiaal, om met vrucht de studie van de oude taal ter hand te nemen.

Daar Java reeds in het begin van de 5de eeuw onder Indischen (Hindu) invloed stond, kan het geen verwondering wekken, dat in het Javaansch van de volgende eeuwen — waarin de ons overgeleverde teksten werden opgesteld — langzamerhand vele Sanskrit-woorden zijn opgenomen, te meer, daar de onderwerpen, welke op schrift werden gebracht, (godsdiens; rechtspraak; heldendicht; enz.) grootendeels zijn ontleend aan wat de Hindu's brachten. Ondanks dezen, in vele opzichten diepgaanden, invloed is de taal echter in karakter en wezen geheel Javaansch gebleven. Onder de overgenomen Sanskrit-woorden komt slechts hoogst zelden een verbogen of een vervoegde vorm voor, in het zinsverband volgen de vreemde woorden de regels van de Javaansche vormverandering en niet die van de taal, waaraan ze zijn ontleend. Het zou dan ook verkeerd zijn te meenen, dat kennis van het Sanskrit in zijn vollen omvang (met alle declinaties, conjugaties, enz.) noodzakelijk is, om de taal van het oude Java — in het bijzonder zooals die voorkomt in de uitgegeven teksten — te kunnen begrijpen. Wel is deze kennis uiteraard onmisbaar voor het terecht brengen en verstaan van de aanhalingen uit het Sanskrit, welke in de oude teksten voorkomen. Wie zich bepaalt tot de lectuur van de door bevoegden gecorrigeerde handschriften en zich niet ten doel stelt, oude teksten te herstellen en uit te geven, kan volstaan met een overzicht van de klanken en de regels voor de klankverbinding in het Sanskrit en van de woordkoppeling in die taal.

Van verscheidene oorspronkelijk Javaansche woorden, welke in lateren tijd door andere zijn vervangen, is de beteekenis verloren gegaan. Voor het opsporen van de bedoeling van dergelijke woorden en uitdrukkingen is van veel belang de kennis van verwante Indonesische talen (Soendaasch; Maleisch; Bataksch; Dajaksch; enz.), waarin ze — soms in gewijzigden vorm of in eenigszins afwijkende beteekenis — bewaard zijn gebleven.

Het is begrijpelijk, dat het Javaansch in den loop der eeuwen niet onveranderd is gebleven. De afwijkingen tusschen de oude taal en de tegenwoordige betreffen:

Zinsbouw.

Woordenschat. (Zoowel wijziging van beteekenis als verdwijning van oude en opneming van nieuwe woorden).

Grammaticale vormen.

Klankstelsel.

Een uitvoerige behandeling van deze onderwerpen behoort thuis in een volledige Spraakkunst van de taal. In deze „Inleiding” zullen wij ons slechts bepalen tot een kort overzicht van de meest voorkomende vormen en van de hoofdzaken der klankverbinding.

*
**

Door verschillende omstandigheden ging de kennis van de oude taal onder de Javanen grootendeels verloren. (*)

In het begin van de 19de eeuw begon ze de belangstelling van vreemdelingen te trekken. Raffles gaf een gedeelte van het Oud-Javaansche Bhâ-

(*) In de taal van de gedichten zijn ook nog tegenwoordig verscheidene oude woorden in gebruik, waarbij dikwijls de oorspronkelijke beteekenis geheel of gedeeltelijk is gewijzigd. Het verdient aanbeveling om deze, nog heden gebruikte „dichtertaal” met den naam KAWI (Sk. = Dichter) aan te duiden en de taal van het oude Java, ter onderscheiding daarvan, OUD-JAVAANSCH te noemen.

ratayuddha uit met een vertaling, die wegens gemis aan voldoende hulpmiddelen slechts gebrekkig kon zijn. W. von Humboldt vond hierin aanleiding tot het schrijven van een in zijn tijd beroemd werk „Ueber die Kawi-sprache” (1830—1835), dat voor ons meer waarde heeft door de daarin voorkomende opmerkingen op het gebied der taal-philosophie dan wegens de gegevens betreffende de „Kawi-taal”. Later publiceerde Friederich (voornamelijk in verschillende afleveringen van het Tijdschrift en van de Verhandelingen van het Bat. Genootschap) inscripties en gedichten (Wṛttasañcaya; Arjunawiwâha; Bhōmakâwya) en gaf Cohen Stuart „Kawi-oor-konden in facsimile” (zonder vertaling en aantekeningen) in het licht. Doch eerst met den arbeid van Kern begint een stelselmatige beoefening van de taal van Oud-Java, waaraan langzamerhand meerdere geleerden hun tijd en werkkraft gaven. Oude handschriften werden verzameld en — nog slechts in een klein getal — uitgegeven; eenige hoofdstukken uit de spraakkunst werden (door Kern) behandeld; een zeer uitvoerig woordenboek is samengesteld door Van der Tuuk, een korte, meer op het practisch gebruik berekende Woordenlijst verscheen van de hand van H. H. Juynboll.

II. SCHRIFT EN UITSPRAAK.

Daar de drukkerijen niet beschikken over lettertypen voor het oude schrift (dat van de Hindu's is overgenomen), worden in tekst-uitgaven de daar uit overgebleven modern-Javaansche of de Latijnsche letterteekens gebruikt, de laatstgenoemde met toevoeging van enkele teekens en in eenigszins gewijzigde toepassing, waarbij als hoofdregel is aangenomen: voor één klank één teken (samengestelde letterteekens als dj, tj, nj worden dus vermeden. In Nederlandsche uitgaven is echter ng gewoonlijk behouden).

In de oude taal wordt een aantal Sanskrit-woorden gevonden, waarin klanken voorkomen, welke het Javaansch niet bezit. Deze worden ook in het schrift onderscheiden en zoo heeft het Oud-Javaansch dus meer letterteekens dan het tegenwoordige schriftstelsel, te meer, daar ook het Javaansch zelf in die oude periode enkele klinkers bezat, welke sedert verloren zijn gegaan.

In het bijzonder wordt hierbij de aandacht gevestigd op het volgende.

1. De geaspireerde medeklinkers (alleen voorkomende in Sk.-woor-

den), waarbij een lichte „aanblazing” (h) achter den medeklinker wordt gevoegd, worden in het schrift voorgesteld door *kha*; *bha*; enz. Soms worden echt Javaansche woorden — maar dan foutief — met geaspireerde medeklinkers geschreven. In den lateren tijd verdwijnen langzamerhand deze consonanten in het schrift (en zeker nog eer in de uitspraak), ook in de Sanskrit-woorden, welke in het Javaansch in gebruik bleven. Men vervangt ze door de niet geaspireerde: *ka*, *ba*, enz.

2. De „lange” klinkers. Deze worden langer uitgesproken dan de „korte” (dikwijls zijn ze ontstaan uit de samenvloeiing van twee gelijke klanken), als *ā*; *ī*; *ū*. De „lange pēpēt” (ō) klinkt als in het Soendaasch. Naast *e* heeft men: *ai* (zooals nog in het Maleisch). Soms vindt men eenzelfde woord nu eens met *a*, dan weer met *ā* geschreven (*mati*; *māti*).

3. De uitspraak van klinkers en medeklinkers is waarschijnlijk ongeveer dezelfde geweest als in het tegenwoordig Javaansch. De *a* was steeds helder (als in het Soendaasch en Maleisch), dus nooit *ā*. Van de *e* en *o* is niet meer na te gaan, of deze volkomen (*é*; *ó*) of onvolkomen (*è*; *ò*) werden uitgesproken. (De pēpēt tusschen twee medeklinkers wordt in het schrift dikwijls weggelaten, bijv. *tka* = *tēka*).

4. De *h* aan het begin van een woord stelt een zeer zachte aanblazing voor. Aan het eind van een woord wordt *h* duidelijk uitgesproken.

5. Behalve *s* komen in Sanskrit-woorden nog twee sis-klanken voor: *ṣ* en *ç* (ongeveer uitgesproken als *sj*). In het schrift worden ze vaak met elkaar verward, wat er op wijst, dat ze in de uitspraak ook niet zijn onderscheiden. Men vindt ook wel *ç* of *ṣ* in Javaansche woorden, waar ze niet thuis hooren. De *ṣ* heeft tot in den nieuweren tijd stand gehouden vóór *r* en *ṭ* (waar de uitspraak dan ook inderdaad verschilt van *s*).

6. Hoewel het zeer goed denkbaar is, dat er tot op zekere hoogte een klein verschil in uitspraak tezelfder tijd in verschillende kringen gehoord werd — toen bijv. een oudere uitspraak nog niet geheel verdwenen en een nieuwere nog niet algemeen doorgedrongen was — blijkt toch ook duidelijk op vele plaatsen, dat de spelling één historische was, d.w.z. dat ze slechts een v r o e g e r e uitspraak weergaf.

In het boven gezegde ligt de verklaring van het feit, dat men in hetzelfde stuk nu eens bijv.: *kabaih*, *raray*, *ginawayakēn*, e.d., dan weer *kabeh*, *rare*, *magawe* aantreft. De laatste vormen geven dan de algemeene uitspraak weer ten tijde van den schrijver, de eerstgenoemde duiden een vroegere uitspraak aan.

OVERZICHT VAN DE LETTERTEEKENS.

Klinkers (Vocalen).

a 𑀅 𑀆 â 𑀇 𑀈 (ě 𑀉) (ö 𑀊) i 𑀋⁽¹⁾ î 𑀌
 u (oe) 𑀍 û 𑀎² r̥ (rě) 𑀏⁽²⁾ r̥̄ (rö) 𑀐⁽⁴⁾ l̥ (lě) 𑀑 l̄ (lö) 𑀒⁽⁴⁾
 e 𑀓 ai 𑀔 o 𑀕 [au] ⁽³⁾

Medeklinkers. (Consonanten. Jav.: Aksara).

(Elk letterteeken heeft den *a*-klank bij zich).

Keelletters. (gutturalen).

ka 𑀅 kha 𑀆 ga 𑀇 gha 𑀈 ña (of nga) 𑀉

Gehemelteletters. (palatalen).

ca 𑀊 [cha] ja 𑀋 jha⁽⁴⁾ ña 𑀌

Tongletters. (lingualen).

ṭa 𑀍 [ṭha] ḍa ⁽⁴⁾ [ḍha] ṇa 𑀎

Tandletters. (dentalen).

ta 𑀏 tha 𑀐 da 𑀑 dha 𑀒⁽⁵⁾ na 𑀓

Lipletters. (labialen).

pa 𑀔 pha 𑀕 ba 𑀖 bha 𑀗 ma 𑀘

Halfklinkers. (semi-vocalen).

ya 𑀙 ra 𑀚 la 𑀛 wa 𑀜

(1) Eigenlijk zònder de laatste neerhaal.

(2) *r̥* en *l̥* worden in het Sanskrit als klinkers beschouwd. In Javaansche woorden vormen ze een korte schrijfwijze voor: *rě* en *lě*.

(3) Komt niet voor.

(4) Dit teeken komt in het Nieuw-Javaansche schrift niet voor.

(5) In het N. J. is dit het teeken voor *ḍa*.

S i s k l a n k e n. (sibilanten).

ça sa ha

Anuswâra = ñ als sluitletter, voorgesteld door ng.
(in Sanskrit-woorden: ṁ)

Wisarga — ḥ = h (als sluitletter).

De Letter-combinatie jña wordt weergegeven door

K l i n k e r t e e k e n s (ter vervanging van den *a*-klank bij de medeklinkers).

(ka — kâ) — ki — kî — ku — kû — — krë .
rëngön gawe wwai ko

Deze teekens worden in hoofdzaak gebruikt als in het tegenwoordig Javaansch. Eenige afwijkingen zijn:

ndan sang Dharmmasuta
anghing
Yar laku

Uit de bovenstaande voorbeelden blijkt, dat de „lajar” (slot-*r*) geplaatst wordt boven de aksara, welke op de *r*-klank volgt (in het tegenwoordige schrift op de aksara, die daaraan voorafgaat) en dat „pasangan sa” wordt aangeduid door „pasangan pa”, met een „suku” bij de voorafgaande aksara (in het tegenwoordig schrift door:).

Daar de bloemlezing geheel in Latijnsch karakter is gedrukt ⁽¹⁾, is het niet noodig hier de in de handschriften gebruikte letterteekens te bespreken. Wij verwijzen daarvoor naar Holle's Tabel van Oud- en Nieuw-Indische alphabetten.

(1) In het lettertype, dat voor het 1ste deel van Kusumawicitra werd gebruikt, waren niet alle geteekende letters voorhanden, zoodat deze op andere wijze (door het gebruik van *cursief*) moesten worden aangegeven. In dit 2de deel is een ander lettertype gebruikt, waarin ook de geteekende letters voorkomen.

III. KLANKVERBINDING.

„Wanneer taalklanken, hetzij als bestanddeelen van een woord of als sluit- of beginletter van twee op elkaar volgende woorden, met elkaar in aanraking komen, kunnen ze door wederkeerigen invloed, of door versneling van de uitspraak, of ook ten gevolge van een natuurlijke neiging bij sprekenden om het zich gemakkelijk te maken, zekere veranderingen ondergaan". (1) Bijv.: *ma-awak* wordt *māwak*; *ma-utus* wordt *motus*; *Pāṇḍawa eñjing* wordt *Pāṇḍaweñjing*.

Dergelijke verbindingen van klanken in woorden of in zinnen (*sandhi*) komen in elke spreektaal voor, maar ze worden lang niet altijd in het schrift weergegeven. (2) Vooral wanneer het schrift een oudere uitspraak van de taal voorstelt, zijn daarin (later gevormde) klankverbindingen niet uitgedrukt: de weergeving van de taal in schrijfteekens houdt gewoonlijk geen gelijken tred met de voortdurende wisseling van de klankverbindingen in de gesproken taal. In het Sanskrit worden de klankveranderingen bij *Sandhi* met groote nauwkeurigheid in de geschreven taal weergegeven. Het Oud-Javaansch, dat — zooals boven reeds werd opgemerkt — zijn schriftstelsel aan het Indische heeft ontleend, tracht eveneens de veranderingen, ontstaan door het samenkomen van klanken, in de geschreven taal uit te drukken.

*
**

Wij geven hieronder een kort overzicht van de voornaamste klankverbindingen, welke men in de Oudjavaansche teksten aantreft.

Daarbij zijn te onderscheiden:

1. *Sandhi* in een woord (inwendige *Sandhi*).
2. *Sandhi* in een zin, bij het samentreffen van den eindklank van een woord en den beginklank van een ander (uitwendige *Sandhi*).

(1) Kern. Regelen van klankverbinding in 't Oud-Javaansch.

(2) Vergelijk bijv. voor het Nederlandsch de uitspraak *zagdoek*, geschreven *zakdoek*; *ommatig* (= *onmatig*); *vam broer* (= *van broer*); *geev men potlood* (= geef me een potlood); *wat tan* (= wat dan), enz.

Daar de regels voor inwendige en uitwendige Sandhi in aard met elkaar overeenkomen, zullen ze hier bij elkaar behandeld worden. Wij merken daarbij op, dat in de toepassing van deze regels bij uitwendige Sandhi meer vrijheid heerscht dan in die bij inwendige klankverbinding: in het eerste geval treft men dikwijls een hiaat aan, wanneer twee woorden niet zeer nauw met elkaar zijn verbonden. ⁽¹⁾

A. KLINKER MET KLINKER.

1. $a + a = \hat{a}$.

$\hat{a} + a = \hat{a}$.

$a + \hat{a} = \hat{a}$.

Voorb. $Ma + anak = M\hat{a}nak$.

$Sira aburu-buru = Sir\hat{a}buru-buru$.

$Maka + anak = Mak\hat{a}nak$.

$Salawas nira an = Salawas n\hat{ir}an$.

$Pa + ajar = P\hat{a}jar$.

$Tulusa ahayu = Tulus\hat{a}hayu$.

$Ra'ah$ ⁽¹⁾ $= R\hat{a}h$.

$Ka + p\hat{u}j\hat{a} + an = Kap\hat{u}j\hat{a}n$.

$Ta + \hat{a}k\hat{a}\hat{c}a = T\hat{a}k\hat{a}\hat{c}a$.

2. $a + \check{e} = a$.

$\hat{a} + \check{e} = \hat{a}$.

Voorb. $Carita + \check{e}n = Caritan$.

$War\check{n}na + \check{e}n = War\check{n}nan$.

$K\check{e}l\hat{a} + \check{e}n = K\check{e}l\hat{a}n$.

3. $a + i = e$.

Voorb. $A + inak = Enak$.

$Ka + indran = Kendran$.

$K\check{e}na + ing = K\check{e}neng$.

$Nira + i = Nire$.

$Sira + iniring = Sireniring$.

$Sumambrama + i = Sumambrame$.

$Pwa + ikang = Pwekang$.

(1) Vergelijk voor het Nederlandsch het in de vorige noot aangehaalde: *geev me' een potlood*.

(2) Hierin is een oorspronkelijke gutturale triller (keel-r) uitgevallen.

4. $a + u = o$.
 Voorb. *Ma + ujar = Mojar.*
Ka + uttaman = Kottaman.
Putra + utpâdana = Putrotpâdana.
5. $a + ai = ai$.
 Voorb. *Ka + aiçwaryyan = Kaiçwaryyan.*
6. $ö + ě = ö$.
 Voorb. *Rěngö + ěn = Rěngön.*
7. $ö + a = wa$.
 $ö + i = wi$.
 Voorb. *Ka + rěngö + an = Karěngwan.*
Ka + rěngö + ing = Karěngwing.
8. $i + i = î$.
 Voorb. *Tîis = Tis.*
9. $i + ě = i$.
 Voorb. *Wěli + ěn = Wělin.*
10. i of $î +$ ongelijkslachtige klinker (behalve $ě$) = y
 Voorb. *Si + apa = Syapa.*
Anganti + a = Angantya.
Kâsi(h) + asih = Kâsyasih.
Dadi + a = Dadya.
Iri + aku = Iryaku.
11. $u + u = û$.
 Voorb. *Tu'ut = Tût.*
12. $u + ě = u$.
 Voorb. *Karatu + ěn = Karatun.*
Tuhu + ěn = Tuhun.
13. u of $û +$ ongelijkslachtige klinker (behalve $ě$) = w
 Voorb. *Ka + datu + an = Kaḍatwan.*
Mantu + a = Mantwa.
Rinatu + akěn = Rinatwakěn.
Ru'i = Rwi.
Aturû + ing = Aturwing.

14. $\left. \begin{array}{l} ai + \text{klinker} \\ e + \text{klinker} \end{array} \right\} = ay \dots\dots$

Voorb. *Gawai* (*Gawe*) + *akěn* = *Gawayakěn*.

Sakatambe + *esuk* = *Sakatambayesuk*.

15. $\left. \begin{array}{l} (au + \text{klinker}) \\ o + \text{klinker} \end{array} \right\} = (o)w.$

Voorb. *Pa* + *niñjo* + *an* = *Paniñjowan*.

Ko + *awědi* = *Kwawědi*. (Uitwendige Sandhi).

B. MEDEKLINKER MET MEDEKLINKER.

Wij plaatsen hier slechts de volgende opmerkingen.

De Nasaal richt zich naar den volgenden medeklinker en is daarmee gelijksoortig (homorgaan. Zie het op pag. 5 gegeven overzicht van de schriftteekens). Daarbij valt het volgende op te merken.

1. *ng* wordt mede geplaatst vóór: sisklanken, *r*, *l*, *h*.

Mungsuh (= *musuh*).

Mangrěbut (= *Ma* + *ng* + *rěbut*).

Manglawan (= *Ma* + *ng* + *lawan*).

Anghaděp (= *A* + *ng* + *haděp*).

Bij aanhechting van *-ku* achter een slot-*n* en bij verdubbeling van een stam, die eindigt op *n* of *ng* ontbreekt een vaste regel.

Ujarěngku (= *Ujarěn* + *ku*). Echter ook: *Ujarěнку*.

Kingkin of *kinkin* (*kin*).

Tungtung of *tuntung* (*tung*).

2. *ñ* volgens den regel vóór: *j* of *c*.

Añjanma.

Yañ campur (= *Yan campur*).

Echter ook dikwijls met *ng*:

Mangjanma.

Beginnen de eerste en de tweede lettergreep van het grondwoord beiden met *c*, dan wordt als nasaal *n* gebezigd:

Cacad. *Anacad*.

3. *n* volgens den regel vóór: *t*.

Pintiga.

Echter ook wel met *ng*:

Pingtiga.

Vóór *d* en *ḍ* gewoonlijk *ng*.

Mangdohi.

Angde.

Angḍik.

Bij uitwendige Sandhi wordt *n* vóór *ḍ* wel *ṇ*.

Voorb. *yaṇ ḍatēṅ* (= *yaṇ ḍatēṅ*).

Door sandhi-invloed gaan scherpe consonanten wel over in de gelijksoortige zachte, bijv. *tag wruh* voor: *tak wruh*; *padbēlas* voor: *patbēlas*.

Opm. Bij opeenvolging van twee gelijke consonanten wordt in het schrift gewoonlijk slechts één uitgedrukt. ((bijv. *Tēlasinurat* = *Tēlas sinurat*. *Anaku* = *Anakku*). Dikwijls verdubbelt men den medeklinker na *r* (bijv. *Sarwwa*. *Warṇṇa*). In woorden, aan het Sanskrit ontleend, blijft de dubbele medeklinker gewoonlijk behouden (bijv. *wṛtta*).

IV. „WOORDSOORTEN”.

Een mededeeling bestaat uit een:

Subject, d.i. datgene, waaromtrent iets wordt meegedeeld, en een:

Toeschrijving, welke de bedoelde mededeeling bevat. Bijv.:

Asēpi tang ācrama. Verlaten was de kluizenarij.

In verband hiermee onderscheiden wij:

Subjects-woorden, dat zijn woorden, die als subject optreden; en:

Toeschrijfwoorden, dat zijn woorden, die als (hoofdwoord van een) Toeschrijving voorkomen. Bijv.

Subj.w. *Ācrama* (Kluizenarij). Toeschr.w. *Asēpi* (Verlaten; eenzaam).

Bij de Subjects-woorden onderscheiden wij:

1. **Noemwoorden**, bijv.: *Ācrama* (kluizenarij). *Çakuntalâ* (een eigennaam).
2. **Vervangingswoorden** („Persoonlijke voornaamwoorden” en andere „zelfstandig gebruikte voornaamwoorden”), bijv.: *Aku* (ik). *Ya* (hij; zij).

Tot de Toeschrijfwoorden behooren:

1. **Beschrijfwoorden**, welke aanduiden een eigenschap, toestand, hoeveelheid, gesteldheid, verhouding, bezigheid, beweging, enz.

De Beschrijfwoorden hebben nooit betrekking op een „Object.”

Eenige voorbeelden zijn:

<i>Asěpi.</i>	Verlaten. Eenzaam.
<i>Turû.</i>	Slapen.
<i>Pitu.</i>	Zeven.
<i>Lunghâ.</i>	Weggaan.
<i>Tibâ.</i>	Vallen.
<i>Mangjanma.</i>	Als mensch geboren worden.
<i>Mânak.</i>	Een kind hebben (krijgen).

2. **Daadwoorden**. Deze hebben steeds betrekking op een „Object”.

Angalap (sěkar). (Bloemen) halen; plukken.

(Rare pitu) tinibâkě. (De zeven kinderen) werden wegge-
worpen.)

Tinañan (ta sira). (Hij) werd ondervraagd.

.....mangawruhi (ulah ning wwang).draagt kennis van (de
handelingen der menschen).

V. WOORDVORMEN.

Naar den vorm zijn de Javaansche woorden te onderscheiden in:

- a. **Grondvormen**. Bijv.: *tibâ* (Grondwoord).
tibâ-tibâ (Herhaling of Verdubbeling).

<i>tibâni</i>	{	(Verlenging).
<i>tibâkě</i>		

lituhayu (Samenstelling: *litu* + *hayu*).
- b. **Afleidingen**. Bijv.: *manibâ; katibâ; tumibâ; tinibân; anibâni; anibâkě.*

(Al deze vormen zijn terug te brengen tot: *tibâ* of tot een Verlenging van dat woord. Ook van een Herhaling of een Samenstelling wordt soms een Afleiding gevormd).

De Afleidingen bestaan uit een Grondvorm, voorzien van een **Voor-** of een **Invoegsel**.

GRONDVORMEN.

I. GRONDWOORD.

De Oud-Javaansche Grondwoorden zijn meest tweelettergrepig. De meerlettergrepige bevatten dikwijls een woordvorm, welke òf niet meer afzonderlijk als zoodanig gevoeld werd, òf nog wel afzonderlijk in de taal voorkwam, doch die in deze verbinding geheel één was geworden met het daaraan toegevoegde.

Eenlettergrepig zijn:

- Ling.* Woord.
Ta. Een nadrukwijzer.
I. Ri. In; op; aan; bij.
Tût. (Van: *turut*). Volgen.

Tweelettergrepig:

- Ngaran.* Naam.
Turû. Slapen.
Wěka. Kind.
Lunghâ. Vertrekken.
Hana. Aanwezig zijn.
Pira (= *pi* + *ra*). Hoeveel? Eenige.

Meerlettergrepig:

- Talinga.* Oor.
Kěřěpěk. Gekraak.
Kalambi. Buis („Jas”).
Kamiri. Naam v.e. boom.
Tamolâh (= *tan molah*). Verblijven. Wonen.
Mangkana (*ma-ng* + *kana*). Zoodanig.
Rahayu. Schoon. Goed.

Behalve woorden van zuiver Indonesischen oorsprong komen in het O.J. een groot aantal woorden voor, welke aan het Sanskrit zijn ontleend. Hieronder zijn verscheidene samenstellingen en afleidingen, welke — voor zoover noodig — beneden zullen worden behandeld.

<i>Bhagawân.</i>	Heer.
<i>Nâga.</i>	Slang. Draak.
<i>Sâmânya.</i>	Gewoon. Alledaagsch.
<i>Carita.</i>	Gang. Gedrag. Verhaal.
<i>Kanyâ.</i>	Meisje.
<i>Antarlîna.</i>	Verdwijnen.
<i>Dewî.</i>	Godin.
<i>Suk(h)a.</i>	Aangenaam. Genoegen. Vreugde.
<i>Nâtha.</i>	Vorst.
<i>Pracâra.</i>	Optreden. Gedrag. Handelwijze.
<i>Putrî.</i>	Dochter. Prinses.
<i>Sangçaya.</i>	Ongerust(heid). Bezorgd(heid).
<i>Sahâya.</i>	Makker. Gezel.

Voorbeelden van het gebruik.

(In het Voorbericht werd reeds opgemerkt, dat deze voorbeelden alle zijn ontleend aan Kusumawicitra I, pag. 1—14. De tusschen haakjes bijgevoegde cijfers noemen de bladzijde van de Bloemlezing, waarop de zin voorkomt. Zijn enkele opeenvolgende zinnen aan eenzelfde pagina ontleend, dan wordt dit cijfer niet steeds herhaald).

1. Mangkana ling mahârâja Pratîpa, antarlîna ta dewî Ganggâ. (11).
Zoo sprak (= waren de woorden van) grootvorst Pratîpa [en toen] verdween dewî Ganggâ (= de riviërgodin G.).
2. Mangkana ling dewî Ganggâ, suka tâmbëk ^{a)} mahârâja Çântanu. (13).
Zoo sprak dewî Ganggâ [en toen] verheugde zich grootvorst Çântanu.
3. Rahayu yan mangkana. (10).
Dan is het in orde (= Goed, als het zoo is).
4. Nâha carita ^{a)} bhagawân Waiçampâyana. (1).
Aldus [luidde] het verhaal van Heer Waiçampâyana.
5. Sandeha ^{b)} ta buddhi hyang Indra. (4).
God Indra was ongerust in zijn hart.

^{a)} Een aanhoorigheid (bezit, afkomst, enz.) kan worden uitgedrukt door nevenstelling zonder meer, bijv. Ambëk m. Çântanu = De inborst *van* m. Çântanu. Carita bh. Waiçampâyana = Het verhaal *van* bh. W. Ling sang hyang Indra = De woorden *van* s.h. Indra. Wëka Pûru = Afstammeling *van* Pûru.

^{b)} Met betrekking tot den zinsbouw geldt in het algemeen de regel: wat in de gedachte op den voorgrond staat (domineert), wordt in den zin vóóran geplaatst.

Om uit te drukken, dat een Noemwoord bepaald is, voegt men er *ang* of *ng* voor. (Dikwijls ongeveer gelijk aan het Ned. „Bepalend lidwoord.”)

Ang raray. Het kind.

Ng hulun. De onderhoorige; de dienaar. (Beleefd: ik).

Vergelijk verder:

Iki ng rākṣasa. Deze (bepaalde) demon.

Iki rākṣasa. Dit (is) een demon.

Iku ng rākṣasa. Die (bepaalde) demon.

Iku rākṣasa. Die daar (is) een demon.

Ikâ ng rākṣasa. Gindsche ¹⁾ (bepaalde; genoemde; bedoelde) demon.

Ikâ rākṣasa. Die daar (is) een demon.

Ni ng hulun. ²⁾ Van den dienaar (= van mij).

Nika ng yajña. Van dat (bepaalde) offer.

Ta ³⁾ *ng âçrama* = *ika ng âçrama*. De kluizenarij.

Ta ng raray = *ika ng raray*. Het kind.

Ikâna ⁴⁾ *ta ng kayu*. De (die) boomen.

I tēngah. Te midden. — *I ng tēngah*. In het midden.

I sor. Beneden. — *I ng sor*. Onder.

(R)i hati. Te harte. — *(R)i ng hati*. In het hart.

Ri Ayodhyâ, of: *Ri ng Ayodhyâ*. Te Ayodhyâ.

Lwah ri ng Mâlinî. ⁵⁾ De rivier Mâlinî.

Persoons-wijzers zijn:

Si, geplaatst vóór namen van personen, die geen titel of rang hebben.

Toegepast op personen van rang of stand, klinkt het minachtend, bijv.

Si Pâṇḍusuta. Die Pâṇḍu-zoon.

Verder geeft *si* ook wel vertrouwelijkheid aan. Bij namen van groote en gehate dieren, bijv. de tijger, drukt het „beruchtheid”, bij die van kleine vogels „liefheid” uit.

(1) Dikwijls is de aanwijzende kracht van *ikâ* (*ika*) zeer verzwakt, bijv. *Ika ng rare* (7). Het kind. *Ika ng anak* (7). Het kind (met betrekking tot de ouders).

(2) *Ni* geeft een aanhoorigheidsbetrekking („genitief”) aan.

(3) *Ta* is iets deftiger dan *ikâ*, maar komt in beteekenis daarmee overeen.

(4) *Ikâna* = *ikâ*. *Ikâna tang* = *Ikânang* = *Ikâng*.

(5) Bij aardrijkskundige namen heeft (r)ing dikwijls een plaatsaanduidende beteekenis zonder meer.

Pun, beleefder dan *si*:

Pun Kaca. Kaca.

Sa, vóór namen en titels van aanzienlijke en geëerde personen en vóór de namen van vorstelijke dieren.

Sa Duryyodhana. Duryyodhana.

Sa Pulomâ. Pulomâ.

Gewoonlijk wordt het verbonden met het boven behandelde *ng* ^(a), bijv.

Sang Ugraçrawâ. Ugraçrawâ.

Sang hyang Bâyu. De god van den wind.

Dang, vóór den titel of den naam van hoogerwaarde personen, als: priesters, brahmanen en leeraars. Het bevat het vereerende *da* = *ra*.

Dang âcaryya. De geestelijke leeraar.

Dang hyang Droṇa. De hoogerwaarde Droṇa.

Ta, verschilt in waarde weinig van *da*(*ng*).

Ta Suprabhâ. Suprabhâ.

Voorbeelden van het gebruik.

6. *Lunghâ ta sang Menakâ. (5).*

Menakâ ging op weg.

7. *Wruh pwa bhagawân Kaṇwa ryambĕk sang Çakuntalâ. (6).*

Heer Kaṇwa kende de inborst van Çakuntalâ.

8. *Mangkana ling sang hyang Indra. (5).*

Zoo sprak god Indra.

9. *An mangkana ling sang kanyâ. (4).*

Aldus sprak het meisje.

10. *Matang yan Poru ngaran sang nâtha, apan wĕka Pûru. (3).*

De reden, waarom de vorst Poru heette, is omdat hij een nakomeling van Pûru was.

11. *Ikang si ^{b)} Çakuntalâ singgih ike. (5).*

Die (bedoelde) Çakuntalâ is inderdaad deze [die ge hier voor u ziet].

12. *Ri sâmpun ikang carita..... (1).*

Toen het verhaal ten einde was.

(^a) Ook *si* wordt verbonden met *ng* (*sing*) en beteekent dan: *Al wie. Al wat.*

Syapa = *Sangapa* (beleefd) = *Wie?* (*Apa* = *wat*).

Syanu = *Sanganu* (beleefd) = *N. N.*; „Dinges.”

(^b) Gezegd door een brahmaan.

13. Atyanta tan wruh ring asambhawa ike ta karih! (6).
[Je] bent waarlijk erg onwetend omtrent de ongerijmdheid [van wat je zegt]!
14. Glâna ta mahârâja Çântanu de ning ujar sang Daçapati. (14).
(Groot)vorst Çântanu was verdrietig over de woorden van Daçapati.
15. Datěng ta bhagawân Kaṇwa sakeng alas. (6).
[Daar] kwam Heer Kanwa uit het woud.
16. Tan mâtikang nâga Takṣaka, tuhun ikang nâga sâmanya pějah. (1).
De slang[-envorst] Takṣaka was niet dood, doch de gewone slangen waren dood.

Het O. J. beschikt over eenige woorden ter aanduiding van den spreker, den aangesprokene of „een ander”, welke in sommige gevallen worden aangevuld door omschrijvingen als: „de dienaar” (= ik); „mijn heer (= u).

Worden deze woorden „bezittelijk” gebruikt, dan worden ze — meestal in korten vorm — geplaatst achter het bepaalde woord, in vele gevallen met tusschenvoeging van *n* of *ni*, dat een a a n h o o r i g h e i d s-betrekking aanduidt. (Zie boven).

Wij geven hier een kort overzicht van de meest voorkomende woorden.

Zelfstandige vorm	Gebruik	Aanhoorigheids-vorm
Spreker		
Enkelvoud		
<i>Aku</i>		<i>Ku of ngku (=n-ku)</i>
<i>Ngwang</i> ¹⁾	Beleefd.	<i>Ni ngwang</i>
<i>Nghulun</i> ²⁾	Nederig	<i>Ni nghulun</i>
<i>Pinaka nghulun</i> ³⁾	id.	<i>Pinaka nghulun</i>
<i>Bhujangga mpu</i>	Priester tot priesters	<i>Bhujangga mpu</i>
Meervoud		
<i>Kami</i>	Exclusief de toege- sprokene	<i>Mami</i>
<i>Kita</i>	Inclusief de toege- sprokene	<i>Ta of nta</i>
Toegesprokene		
Enkelvoud		
<i>Ko</i>		<i>Mu</i>
<i>Sira</i>		<i>(N)ira</i>
<i>Rahadyan sanghulun</i>	Beleefd	<i>Rahadyan sanghulun</i>
<i>Kita</i>	id.	<i>Ta of nta</i>
Meervoud		
<i>Kamu</i>		<i>Nyu</i>
<i>Kita</i>	Beleefd	<i>Ta of nta</i>
Een ander dan Spreker of Toegesprokene		
Enkelvoud		
<i>Ya</i>		<i>Nya</i>
<i>Rasikā. Rasikî. Rasike.</i>	Beleefd	<i>Rasikâ. Rasikî</i>
<i>Sarikâ. Sariki</i>	id.	
<i>Sira</i>	Zeer beleefd	<i>(N)ira</i>
Meervoud		
<i>Sira</i>		<i>(N)ira</i>

¹⁾ *W(w)ang* = mensch; persoon. *Ngwang* = de [= mijn] persoon.

²⁾ *Hulun* = dienaar. *Nghulun* = de dienaar = ik.

³⁾ Letterlijk: Die tot dienaar strekt.

Voorbeelden van het gebruik.

17. Tan hana wruh i pracâra ngku. (7).
Er is niemand, die kennis draagt van (= i) mijn handelwijze.
18. Sâjñâ mpu maharṣi, nghulun iki putrî ni bapa ngku sang Daçabala. (9).
Met uw verlof eerwaarde meester, ik ben een dochter van [mijn vader] Daçabala.
19. Tan salah ulahtânaku ^{a)} (6).
Je gedrag is niet verkeerd, mijn kind.
20. Haywa kita sangçaya sang Menakâ! Sang hyang Bâyu sahâyanta. (5).
Wees niet ongerust, Menakâ! De Windgod is je metgezel.
21. Ndyâ sang Çakuntalâ, kënoh ujarta. (7).
Kijk Çakuntalâ, je hebt goed gesproken.
22. Ibu ^{b)} sang Çakuntalâ! Nghulun ngûni harṣa ri tēkanta. (8).
Beste Çakuntalâ! Ik was daareven verheugd over je komst.
23. Haywa kita sangçaya ri yukti ning ujar. (6).
Wees niet ongerust over de waarheid van (mijn) woorden.
24. Dewî Ganggâtyanta dibya ning rūpanta! (10).
Dewî Ganggâ, ge zijt zeer schoon! (= groot is de schoonheid van uw gestalte).
25. Mangkana pwa çabdanya. (3).
Aldus was hun geluid.
26. Kṣaṇa hilang tang rare, parēng hilang mwanḡ warayangnya tēka ning
Oogenblikkelijk verdween het kind (de jongeling), tegelijkertijd ver-
langkap ikâ. (13).
dween (hij met) zijn pijl en [tevens] de boog.
27. Alap lēmbu sang ṛṣi Wasiṣṭha. Pakēnanya de ni nghulun. (12).
Neem de koe van den eerwaarden W. weg! Die is mij van nut.
28. Pira kunang wistâra ni ng kâlanya. (10).
Er verliep eenige tijd.
29. Ikâ sang Prabhâta yeku mukyanya. (12).
Die Prabhâta is de voornaamste van hen.
30. Kunēng wēka sang Turwaçu yekâ watēk Yawana ngaranya. (2).
(En) de nakomelingen van Turwaçu dat zijn de Yawana's.

^{a)} *Ulahta anakku.*

^{b)} *Ibu* = moeder. Ook wel gebruikt als vriendelijke aanspraak tot een meisje

31. Hana ta lwah ri ng Mâlinî ngaranya, tûs ni ng Himawânpâda. (5).
Er is een rivier, de Mâlinî genaamd, die ontspringt aan den voet van den Himâlaya.
32. Bhagawân Kaṇwa brahmacârî ^{a)} rakwa, sira tan kĕneng strî. (4).
Heer Kaṇwa is immers kuisch, hij heeft geen omgang met een vrouw.
33. Yapwan kita tamolah ri sira, aparan tânggĕhta de nira? — Sâjñâ haji,
Als ge echter bij hem woont, in welke betrekking staat ge dan tot hem?—
bapa sira de ni nghulun. (4).
Met uw verlof, vorst, hij is mijn vader.
34. Suka ta sira bapa ri ḍatĕng sang Gandhawatî. (14).
De (= zijn) vader was verheugd bij de komst van Gandhawatî.
35. Anak nira sang Dhûminî sang Dhûmrâkṣa. (2).
Het kind van Dhûminî was Dhûmrâkṣa.
36. Ari nira sang Citrawîrya ngaran ira. (14).
Zijn jongere broer heette Citrawîrya.
37. sang Parudhwani, sang Warânggî ngaran ira waneh. (2).
..... Parudhwani, ook genaamd Warânggî.
38. Saḍatĕng nire jĕro âçrama tan hana sira mpu tâpasa. (4).
Toen hij in de kluizenarij kwam (= bij zijn komst in...) was de (meester) kluizenaar er niet.
39. Syapa ngaran ira mpu? (4).
Hoe heet de meester?
40. Hana ta widyâdharî sang Menakâ ngaran ira. (4).
Er was een hemelnimf, Menakâ genaamd.
41. Hana ta ṛṣi bhagawân Parâçara ngaran ira, anak bhagawân Çakri,
Er was een ziener, Heer Parâçara geheeten, een zoon van Heer Çakri,
putu de bhagawân Wasiṣṭha. (8).
een kleinzoon van Heer Wasiṣṭha.
42. Aparan ta sang Ugraçrawâ ngaran ira? (1).
Wie was Ugraçrawâ?
43. Hana sang Aṣṭabasu ngaran ira, dewatânak sang hyang Dharma. (12).
Er waren acht Wasu's ^{b)}, [goden]zoon van god Dharma.
44. Cakra tulis ni karatala nira. (6).
Een radpijl was de tekening in zijn handpalm.
45. Tan solah ni ng dewatâ solah nira. (12).
Uw handelwijze is niet die van (= past niet voor) goden.

^{a)} Het Jav. „tan kĕneng strî” is een verklaring van het Sk. „brahmacârî”.

^{b)} „Aṣṭabasu”, verzamelnaam. „Basu” is de Jav. vorm van Sk. „Wasu”.

46. Atēhēr paripūrṇa hayu ni rūpa nira. (13).
Voorts was zij volmaakt schoon van gestalte (voorkomen).
47. Tībra hyun ire sang Gandhawatī, tan hana hyun ireng strī len. (14).
Vurig begeerde hij Gandhawatī, hij had geen begeerte naar een andere vrouw.
48. Hana sira ratu. (4).
Er was een zekere vorst.
49. Hana sira bhagawān Çonaka ngaran ira. (1).
Er was een zekere Heer Çonaka.
50. Hana sira ṛṣi mahâçakti, bhagawān Wasiṣṭha ngaran ira. (12).
Er was een grootmachtige ziener, Heer Wasiṣṭha geheeten.

II. SAMENSTELLING.

Naast een Samenstelling op Inheemsche wijze vindt men ook verscheidene voorbeelden van Sanskrit-samenstelling. Wij kunnen hierbij onderscheiden:

1. Samenstelling, waarin het eene lid het andere bepaalt.
Bij de Samenstelling op Inheemsche wijze staat het bepalende deel achteraan, onverschillig of de samenstellende deelen Javaansche of Sanskrit-woorden zijn.
Bij de Sanskrit-samenstelling staat het bepalende deel steeds vóóraan.
2. Samenstelling, welke een Samenvoeging, een Optelling, enz. aangeeft.
Hier bestaat het verschil tusschen een Javaansche en een Sanskrit-samenstelling niet in de volgorde der samenstellende deelen, maar in het gebruik van Javaansche of van Sanskrit-woorden.

A. Javaansche Samenstelling.

Hierbij onderscheiden wij „Samenvoeging” en „Samenkoppeling”. Samengekoppelde vormen zijn a.h.w. zóó uit een zin gelicht: ze vormen een syntactische groep. Een veel voorkomend voorbeeld is:

Tamolah, wonen; verblijven.

Gevormd uit: *Ta(n) molah* = Niet bewegen. Een bijvorm is: *Tarmolah*, bestendig. Uit: *Tar* (= *Tan*) *molah*.

Met de Samenvoeging is het bovenstaande niet het geval. Hierbij onderscheiden wij:

1. a. Het laatste lid vormt een bepaling van het eerste.

Prihati. Mismoedig; verdrietig.

Gevormd van *prih* (scherp; pijnlijk) en *hati* (hart).

Yajña sarpa. Slangenoffer. (De samenstellende deelen zijn Sanskrit-woorden).

Yajña. Offer. *Sarpa*. Slang.

Lituhayu. Schoon van voorkomen. (De samenstellende deelen zijn Javaansch).

Litu. Voorkomen. *Hayu*. Schoon.

b. Er bestaat tusschen de beide deelen een A a n h o o r i g h e i d s - b e t r e k k i n g, uitgedrukt door eenvoudige nevenstelling. Ook hierbij wordt het hoofdwoord voorop en het bepalende daarachter geplaatst. Dikwijls is moeilijk uit te maken, of de verbinding tusschen de beide deelen zóó nauw is, dat van een „Samenstelling” kan worden gesproken. Wij brengen den vorm onder dit hoofd, wanneer de aanhoorigheids-betrekking niet wordt uitgedrukt door *n(i)*. (Zie boven bij: Grondwoord).

Gawe bhagawân Byâsa. Bh. Byâsa's werk.

Mitra mami. Mijn vriend. Een vriend van mij. ^(*)

Rahadyan sanghulun. Mijn vereerde heer. U.

Rahadyan. Vereerde heer.

Sanghulun. Ik.

Kaki rahadyan sanghulun. Uw grootvader.

Kaki. Grootvader.

Manah rahadyan sanghulun. Uw hart.

Manah. Hart.

2. a. Verder kan het ook voorkomen, dat de beide deelen van de Samenstelling een optelling vormen.

(*) Meer voorbeelden van Samenstelling met een „Vervangingswoord” (Bezittelijk voorn.w.) vindt men boven bij: Grondwoord.

Rahina wēngi. Dag en nacht. Etmaal.
Hadyan hulun. Heer en knecht. 't Zij heer of knecht.
Weda mantra. Weda's en mantra's.

b. Ook bij de Woorden van hoeveelheid vindt men Samenvoeging met het karakter van een optelling, bijv.

Tigawēlas. Dertien.
Tiga. Drie. *Wēlas.* Tien.

Opm. 1. Een andere Samenstelling vindt men daar, waar het Woord van hoeveelheid een „maat” uitdrukt (maat van lengte, van uitgebreidheid, van omvang, van inhoud, van tijdsduur, van waarde, enz.). Dit Maatwoord wordt geplaatst vóór het daardoor bepaalde, met tusschenvoeging van *ang* of *ng*.

Nēm ang tahun. Zes jaar. *Rwang siki.* Twee personen.
Pat ang tahun. Vier jaar. *Tēlung siki.* Drie personen.
Pitu ng siki. Zeven stuks. Zeven personen.

2. Een vermenigvuldiging wordt aangeduid in:
Sapuluh iwu. Tien duizend.

B. Sanskrit Samenstelling. ⁽¹⁾

1. Optelling.

Tapatapi. Kluizenaar en kluizenares.
Anilānala. Wind en vuur.
Anila. Wind.
Anala. Vuur.

(1) Voor een volledige behandeling van dit hoofdstuk (dat hier verkort is weergegeven) en voor de daarbij gebruikelijke termen wordt verwezen naar de Sanskrit grammatica.

2. Bepalende samenstelling.

In onderscheiding van de echt Javaansche vormen, staat hierbij het bepalende deel vóóraan.

Al naar aard en beteekenis van het eerste lid zijn verschillende gevallen te onderscheiden.

Akâçawâkya. „Hemelstem”. (Stem uit het luchtruim).

Akâça. Luchtruim.

Wâkya. Woord.

Bhâratakula. Bhârata-geslacht.

Kula. Geslacht.

Kuruçrestha. Beste (eerste; hoogste) der Kuru's.

Çrestha. Beste.

Manuṣaloka. Menschenwereld.

Manuṣa. Mensch.

Loka. Wereld.

Râjaputri. Vorstendochter. Prinses.

Râja. Vorst.

Putri. Dochter.

Sûryawangça. Zonnegeslacht

Sûrya. Zon.

Wangça. Geslacht.

Korawawangça. Korawa-geslacht.

Mâlinînadi. Mâlinî-rivier.

Yamunâtoya. Yamunâ-rivier.

Dhanurdharaçâstra. Boogschutters-kunst.

Dhanuh. Boog.

Dhara. Dragend.

Çâstra. Leerboek. Wetenschap.

Dhanurwedaçâstra. Leerboek der boog(schiet)kunst.

Weda. Het weten.

Een onderdeel van deze wijze van samenstelling is die, waarvan het eerste deel een eigenschap e.d. aanduidt.

Mahârâja. „Grootvorst”.

Maha(t). Groot.

Râja. Vorst.

Uttamajanma. Voortreffelijk schepsel (mensch).

Uttama. Voortreffelijk.

Janma. Mensch.

Mithyâsamaya. Zijn belofte niet nakomend.

Mithyâ. Leugenachtig.

Samaya. Overeenkomst.

Orasaputra. Eigen zoon.

Aurasa. Aangeboren. Lichamelijk.

Putra. Zoon.

Rûkṣawayawa. Vermagerd van lichaam.

Rûkṣa. Ruw. Dor. Droog.

Awayawa. Lichaam. Ledematen.

Mahâpâpa. Zeer slecht.

Pâpa. Boos. Slecht.

Mahâprabhu. Grootvorst.

Prabhu. Vorst.

Hierbij zijn op te merken de Samenstellingen, waarvan het eerste deel *a (an)* of *nir (nis)* is, dat een gemis te kennen geeft.

Nistr̥ṣṇa. Liefdeloos.

Tr̥ṣṇa. Liefde.

Nirâhâra. Geen voedsel (gebruiken). Vasten.

Âhâra. Voedsel.

Ten slotte kan het eerste lid ook een Woord van hoeveelheid zijn.

Aṣṭâdaçaparwa. Achttien afdeelingen.

Aṣṭâdaça. Achttien.

Parwa. Afdeeling.

Aṣṭabasu. De acht basu's.

Aṣṭa. Acht.

Caturweda. De vier weda's.

Catur. Vier.

3. Bezitaanduidende samenstelling.

Deze Samenstelling is te omschrijven met: hebbend; bezittend.

Samanâma. Denzelfden naam hebbend.

Sama. Gelijk.

Nâma. Naam.

4. Samenstellingen met *Swa* (= eigen), *Sarwa* (= alle; allerlei), e.d.

Sarwamṛga. Allerlei dieren.

Sarwa. Alle. Volledig.

Mṛga. Hert. Dier.

Sarwagrûra. Allerlei „wreeds”, „ruws”.

Grûra. Bloedig. Hard. Ruw. Wreed.

Sarwadamana. Albedwinger.

Damana. Bedwingend.

Swabhâwa. Eigen wezen. Natuur. Aard.

Swa. De zijne. Eigen.

Bhâwa. Gedaante; wezen.

Voorbeelden van het gebruik.

51. Lawas ikang yajña dwâdaça warṣa. (1).

Het offer had een duur van twaalf jaar.

52. Yajña sarpa, gawe mahârâja Janamejaya.

Een slangenoffer, aangericht door grootvorst J.

53. Ndatan siddhekanḡ yajña sarpa.

En het slangenoffer slaagde niet.

54. I sēḡḡnyekâ tan siddhekanḡ yajña, manastâpa sira mahârâja Jana-

Toen het offer niet slaagde, was grootvorst J. verdrietig.

mejaya.

55. Ngaran ing carita: Aṣṭâdaçaparwa, gawe bhagawân Byâsa.

Het verhaal heette: Astadaçaparwa, (het was) het werk van Heer Byâsa.

56. Sang Parîkṣit samanâma lâwan kaki rahadyan sanghulun. (2).

Parîkṣit had denzelfden naam als Uw grootvader.

57. Sira ta hetu sang Korawawâḡça hana mangke.

Hij is de oorzaak, dat er nu een Korawa-geslacht bestaat.

58. Hana sira mahârâja Duçwanta ngaran ira. (3).

Er was een zekere grootvorst Duçwanta.

59. Tēkwān ikang sarwamṛga hanerikâ.

Bovendien waren daar allerlei dieren.

60. Ikang sarwagrûra tan wēnang grûra.

Alles wat ruw was, durfde niet ruw te zijn.

61. Swabhâwa ning tapatapî sarjawâmbēknya ring atithi. (4).

De aard van kluizenaars en kluizenaresen is om vriendelijk te zijn jegens de gasten.

62. Hana sira brâhmanatamuy.
Er is een zekere brahmaan (hier als) gast.
63. Göng krodha sarikâ, tĕkwan huwus sidhi mantra.
Hij is zeer driftig en daarbij volleerd in tooverspreuken.
64. Swabhâwa nistr̥ṣṇa sira. (5).
Zij was liefdeloos van aard.
65. Uttamajanma ta kari kita sang tâpinî, anak ning widyâdharî mwang
Dan zijt gij van voortreffelijke geboorte, kluizenares: een dochter van
wiku çakti siddhi.
een hemelnimf en van een monnik van volmaakte macht.
66. Sâjñâ haji, haywa ta kita mithyâsamaya!
Met uw verlof, vorst, wees niet onbetrouwbaar in uw afspraak.
67. Nĕmang tahun lawas nira. (6).
Zes jaar lang (duurde het).
68. Mangkanâbhiprâyanta prabhu, haywa ta rahadyan sanghulun mang-
Zoo is uw voornemen, vorst, weest u toch niet zoo!
kanâ. (7).
69. A d i t y a sang hyang Sûrya, c a n d r a sang hyang Wulan, a n i l â-
Zon, maan, wind,
n a l a sang hyang Hangin mwang Apuy. Tumût ta sang hyang Âkâça,
vuur, Dan volgen luchtruim
Pṛthiwî mwang Toya, muwah sang hyang Âtma sang hyang Yama
aarde, water, en geweten, doodsgod
tamolah ing rât kabeh. Nâhan tang rahina-wĕngi mwang sandhyâ,
die verblijven allen op de aarde. Zoo ook dag en nacht, en schemering
lâwan sang hyang Dharma sira, sang dewatâ mangkana tigawĕlas
en de god van het recht, de goden zijn aldus dertien in aantal.
kweh nira.
70. Sarwadamana sâksât orasaputra, tan hana kurang ing lakṣaṇa.
Albedwinger is duidelijk (uw) eigen zoon, het ontbreekt hem niet
aan kentekenen (daarvan).
71. Hâhâh sang prabhu, mûrka dahat manah rahadyan sang hulun!
Ach vorst, (wel) zijt ge zeer dwaas!
72. Mangkana ling çrî mahârâja Duçwanta. Hana tâkâçawâkya. Nâhan
Zoo sprak grootvorst Duçwanta. (Toen) kwam er een stem uit het
ling ning âkâçawâkya: „Putranta iku!” (8).
luchtruim, die aldus sprak: „Dat is uw zoon!”

73. Sira ta hetu nimitta ning Bhâratakula hana mangke.
Hij is oorzaak en aanleiding, dat er nu een Bhârata-geslacht is.
74. Hana sira ratu sang Mahâbhîma ngaran ira, ratu sūryawangça. (9).
Er was een zekere grootvorst M., een vorst uit het Zonnegeslacht.
75. Kamu hyang Aṣṭabasu, kadi prihati gatinta. Aparan laranta rūkṣâwa-
Gij Aṣṭabasu, gij ziet er bedroefd uit. Wat is uw kwaal, dat ge (zoo)
yawa? (10).
vermagerd zijt?
76. Mangkana ling ning sânak ira ikang pitung siki.
Aldus spraken zijn zeven broeders.
77. Nângkên soma sira nirâhâra.
Elke maand vastte hij.
78. He Kuruçreṣṭha, mahârâja Pratîpa!
He beste der Kuru's, grootvorst Pratîpa!
79. Mahâpâpa tēmēn prawṛttinta. (12).
Zeer laag is uw handelwijze.
80. Hana mitra mami ring manuṣaloka, râjaputrî anak mahârâja Uçînara,
Ik heb een vriendin in de menschenwereld, een prinses, dochter van
sang Jîwatî ngaran ira.
grootvorst U., Jîwatî geheeten.
81. Kita pitung siki tan mukya ning doṣa.
Gij met uw zevenen zijt niet de hoofdschuldigen.
82. He mahâprabho, kita mahârâja Çântanu! (13).
He grootvorst (gij grootvorst) Çântanu!
83. Tēlas tama ikang caturweda denya.
De vier weda's heeft hij grondig bestudeerd.
84. Patang tahun lawas sang Dewabrata tamolah i sira bapa.
Vier jaren lang bleef Dewabrata bij zijn vader.

III. HERHALING.

(Verdubbeling).

Een bijzondere vorm van de Samenstelling is de geheele of gedeeltelijke verdubbeling van een woord of een woordvorm.

Hoofdbeteekenis: Herhaling (meervoud) met verscheidenheid.

A. Volledige herhaling.

In verband met de bovengenoemde hoofdbeteekenis van dezen vorm kan de volledige herhaling van een woord aangeven:

1. Een versterking van het begrip.

Ngûni. Het eerste (vroegere).

Ngûni-ngûni. In de eerste plaats. Vooral. Allereerst.

Laki. Man.

Laki-laki. Held. Mannelijk.

Tunggal. Alleen.

Tunggal-tunggal. Geheel alleen.

Ton. Zien.

Tonton. Kijken.

Sipi. Eenigszins. Een beetje.

Sipi-sipi. In het minst.

Muwah. Weer.

Muwah-muwah. Telkens weer. Beurtelings.

Sowang. Ieder.

Sowang-sowang. Ieder in 't bijzonder.

Tuhu. Waar. Juist.

Tuhu-tuhu. Werkelijk. Inderdaad.

2. Een verzwakking (Verkleining. Vermindering. Verflauwing).

Bij Daadwoorden en Woorden van Beweging gaat deze beteekenis over in die van: Beproeven de handeling te verrichten. (Ook wel: Een speciale toepassing van de handeling.)

Tukup. Bedekken. (Grondwoord).

(Ma)tukup-tukup. ¹⁾ Met de hand pogen te bedekken.

Gilang. Onverzorgd. (Grondwoord).

(Ka)gilang-gilang. Onverschillig ter zijde gelegd.

B. Gedeeltelijke herhaling.

In het eerste lid wordt de slot-medeklinker van den Grondvorm niet mede herhaald.

¹⁾ De hier en verder nog voorkomende vormen met een Suffix, een Prefix of een Infix zullen beneden nader worden besproken.

Palēh. Onachtzaam (Gr.).

Palēpalēh. Zich aan plichtverzuim schuldig maken.

Sirat. Uiteenspatten. Straal.

Sirasirat. Overal spattend.

S(um)irasirat. Al stralende, spattende.

Warah. Mededeelen (Gr.).

(A)warawarah. Van alles onderrichtende.

Lipur. Troosten (Gr.).

L(in)ipulipur. Voortdurend getroost worden.

Kayu. Boom. Hiervan: *Kaywan.* Geboomte.

Kaywakaywan. Allerlei geboomte.

Sir. Hiervan: *(A)siran.* In menigte.

(A)sirasiran. Met volle scheppen.

De achtervoegsels *i* en *akēn* worden in het eerste lid niet mede herhaald.

Tanghi. Ontwaken (Gr.) Hiervan: *Nanghyakēn.* ^{a)} Wekken; oprichten.

Ananghyananghyakēn. Voortdurend wekken, oprichten.

Cicip. Hiervan: *Nicipi.* Nippen aan.

Anicinicipi. Al nippende aan; inzuigende.

De beteekenis van deze vormen is: Een herhaling of veelvuldigheid, langdurigheid of aanhoudendheid. (Zie hierboven).

Voorbeelden van het gebruik.

85. *Atyanta rāmya nikā de ning sarwakusuma, ngūni-ngūnikang sarwa-*
Het was er buitengewoon mooi ^{b)} door allerlei bloemen, en vooral door
phala. (3).
allerlei vruchten.

86. *Anak laki-laki lituhayu paripurna. (6).*
Een zoon, volmaakt schoon van voorkomen.

87. *Nāhan linganta: Aku ta tunggal-tunggal. (7).*
Gij hebt aldus gesproken: Ik ben geheel alleen.

88. *Tonton ta rūpa ny awaknya, atiçaya göngnya. (8).*
Zie toch (de gedaante van) zijn lichaam: hij is buitengewoon groot.

^{a)} *akēn* is een suffix.

^{b)} Letterlijk: Buitengewoon was de schoonheid er van.

89. Sipi-sipi tan mûlyanya ri kita. (9).
Hij waardeert u niet in het minst.
90. Muwah-muwah sira mangkana. (10).
Telkens weer (deed hij) zoo.
91. Swastha tang bhuwana de nira, kapwâtutur i dharmanya sowang-
De wereld was welvarend door hem, allen volgden (= volbrachten)
sowang. (12).
(ieder) hun (eigen) plicht.
92. Ike çabda ni nghulun tuhu-tuhu tan ujar ing lěnok. (14).
Deze mijn woorden zijn volkomen waar, het is geen leugentaal.

IV. VERLENGING.

De Grondwoorden kunnen worden verlengd door aanhechting van een der Achtervoegsels: *i*, *an*, *ěn* of *akěn*.

i; *an*; *ěn*.

I en *an* komen in beteekenis overeen, zij verschillen echter in het gebruik en wel voornamelijk in verband met het daarbij gebezigde pre- of infix. Het suffix *ěn* komt hierin (echter niet altijd in beteekenis) in enkele gevallen overeen met *an*. Dit kan in het kort worden aangeduid in het volgende overzicht, waarbij het Grondwoord wordt voorgesteld door

Het teeken × duidt een Nasaal aan.

.....	<i>i</i> .		<i>an</i> (<i>ěn</i>).
<i>ma</i> ×	 <i>i</i> .	<i>ma</i>	 <i>an</i> .
<i>a</i> ×	 <i>i</i> .		
<i>-um</i>	 <i>i</i> .	<i>-in</i>	 <i>an</i> .
		<i>ka</i>	 <i>an</i> (<i>ěn</i>).
		<i>pa</i>	 <i>an</i> (<i>ěn</i>).
		<i>pa</i> ×	 <i>an</i> .

Verder wordt ook bij achtervoeging van *a* steeds *an* gebruikt i.p.v. *i* (*i* + *a* = *an* + *a* = *ana*).

Vorming.

A. Stammen met eind-consonant.

Het suffix wordt achtergevoegd zonder verandering te ondergaan.

Tinghal + *i* = *Tinghali*. Zie het (hem; haar).

Wěkas + *an* = *Wěkasan*. Einde; ten slotte.

Ucap + *ěn* = *Ucapěn*. Er worde gesproken (over).

B. Stammen, eindigend op een vocaal. (Zie boven: Sandhi).

1. *i*.

Het suffix smelt samen met den eind-klinker of wordt vervangen door *ani*.

Manglâlana + *i* = *Manglâlane*. Troost brengen in.

Amuta-muta + *i* = *Amuta-mutani* ⁽¹⁾ Iem. bedriegen.

Aněka + *i* = *Aněke*, of: *Aněkani*. { Afgaan op; aanvallen.

Mati + *i* = *Matyani*. ⁽²⁾ Iem. dooden.

Matyanana. ⁽³⁾ Om te dooden.

Manunu + *i* = *Manunwi*. ⁽²⁾ Iets in brand steken.

Manunwana. ⁽³⁾ Zou in brand steken.

2. *an*.

De *a* van het suffix smelt samen met den eind-vocaal van het Grondwoord, waarbij de sandhi-regels in acht worden genomen.

Tambay + *an* = *Tambayan*. Begin. Eerste. Vroeger.

Para + *an* = *Paran*. Richting, plaats, waarheen iem. zich begeeft.

Winuta + *an* = *Winutan*. Bedrogen worden.

Makisapu + *an* = *Makisapwan*. ⁽⁴⁾ Op den schoot nemen.

Over het gebruik van *-an* in vereeniging met *-i* zie men onder 1.

(1) Voor: *Amuta-mutâni*.

(2) In een later tijdperk van de taal smelten *i* + *a* (*ya*) samen tot *e* (*matyani*: *mateni*) en *u* + *a* (*wa*) tot *o* (*anunwani*: *anunoni*).

(3) Achtervoeging van *a*, waarbij *i* vervangen wordt door *an*. (*Matyani* + *a* = *Matyanan* + *a*. — *Manunwi* + *a* = *Manunwan* + *a*)

(4) In een later tijdperk gaat ook in dit geval *wa* over in *o* en *ya* in *e*.

3. *ěn*.

Het suffix verliest de *ě* of er wordt een *n* ingevoegd.

Rěngö + *ěn* = *Rěngön*. Te hooren (= worde gehoord). Be-
roemd.

Warṇṇa + *ěn* = *Warṇṇan* of } Te beschrijven.
Warṇṇaněn. } Er worde beschreven.

Beteekenis.

i.

Het suffix *i* is oorspronkelijk een plaatsaanduidend woord (in; op; aan; enz.). In verband met het veelvuldig gebruik bij Daadwoorden is het langzamerhand daarmee één geheel geworden en als „Achtervoegsel” beschouwd.

93. *Sira ta mangaděg* ¹⁾ *i pinggir ing Yamunâtoya*. (8).

Hij stond aan den oever van de Yamunâ (-rivier).

94. *Sira ta mangawruh-i ulah ning wwang*. (7).

Hij draagt kennis van de handelingen der menschen.

95. *Haywa ta rahadyan sanghulun mangkana: amuta-mutani hyang âtma*

Handelt u toch niet zoo: dat heet (= is) bedriegen van het geweten.

ngaranya. (7).

96. *Tan hana wruh i pracârangku*. (7).

Er is niemand, die kennis draagt van mijn handelwijze.

Umiběki. Vullen (=volheid geven aan). (*Iběk* = volheid).

Manganugrahani. Een gunstbewijs geven aan. (*Anugraha* = gunstbewijs).

Mare of: *Marani*. Zich begeven naar; komen tot (*Mara* = komen).

Aněke of: *Aněkani*. Afgaan op. Aanvallen. (*Těka* = komen).

Anghudani. Regen laten vallen op. Beregenen. (*Hudan* = regen).

Al naar de beteekenis van het Grondwoord ondergaat dikwijls de dienst van *i* en daarmee de verklaring van den Verlengden vorm eenige wijziging. Steeds echter wijst het suffix op een **eindpunt**, een **eind-**

¹⁾ Grondwoord: *aděg*.

doel, dat als zoodanig **in rust** blijft en dat aangeeft de plaats, waar een handeling geschiedt, waarheen of tot waar de handeling zich richt of zelfs van waar de handeling haar oorsprong neemt.

Afgescheiden van de boven beschreven beteekenis geeft de vorm met *i* soms een **meervoud** aan.

Amilih. Uitkiezen.

Manuk amilihi kaywan. De vogels zochten boomen uit.

Anglēpasi. 1. Afschieten op..... (Plaatsaanduidend).

2. Veelvuldig afschieten.

Voorbeelden van het gebruik van de *i*-vormen vindt men beneden onder Afleiding.

an.

1. Ook *an* is een plaatsaanduidend woord, dat echter in het Oud-Javaansch niet meer afzonderlijk als zoodanig voorkomt. Het is in beteekenis gelijk aan *i* en het vervangt het laatste bij Afleidingen met het Voorvoegsel *ka* of het Invoegsel *in*, waarover beneden zal worden gehandeld.

2. De vormen met *-an* wijzen niet alleen op het einddoel van een handeling (en leggen dus verband tusschen de handeling en het Eind-object), maar ze duiden ook dat **Eind-object** zelve aan en fungeeren dus als Noemwoorden.

Paran. Plaats, waarheen iem. zich begeeft. (*Para* duidt een richting aan en een zich bewegen in een bepaalde richting).

Tambayan. Het begin. (*Tambay.* Eerst).

Wēkasan. Het einde.

3. Verder wordt ook door den vorm met *-an* aan het Subject toegeschreven, wat het Grondwoord uitdrukt, bijv.

Ibēkan. Voorzien van „volheid”; gevuld.

Ook de Verlengde vormen met *-an* hebben soms een meervoudige beteekenis.

Eenige voorbeelden van het gebruik.

97. Syapa ngaran ira mpu mwan ndi paranira? (4).
Hoe heet de meester en waarheen is hij gegaan?
98. Ibėkan t waknya dening l b , apan j n k am ng-am ng ing l mah. (7).
Zijn lichaam is overdekt met stof, want hij heeft prettig gespeeld op den grond.
99. Mangke tambayan i nghulun brahmacarya. (14).
Van nu af zal ik kuisch (= zonder vrouw) leven. ^{a)}
100. Mangkana ling ning dawa abda, matang yan sang Bh  ma ngaran
Zoo sprak de Godenstem, dat is de reden waarom Dewabrata ten
sang Dewabrata w kasan. (14).
slotte Bh  ma heette.

 n.

Evenals *-an* geeft *-én* een toeschrijving te kennen, in verband met de betekenis van het grondwoord soms in ongunstigen zin („behept zijn met”; „lijden aan”). Hierbij wordt wel een der prefixen *ka* of *kami* gebruikt.

Dikwijls ook is aan deze toeschrijving de bijbetekenis verbonden van: zal, moet, moge worden gekenmerkt door wat het Grondwoord uitdrukt; zal, moet, moge gedaan worden wat het Grondwoord uitdrukt.

Eenige voorbeelden zijn de volgende.

101. Muwah sang P ru ucap n w ka nira. (2).
Weer moet besproken worden (= laten wij weer spreken over) „P ru z'n kind” (= P ru's kind; P ru's afstammeling).
102. R ng n ike wuwus mami. (7).
Er moet gehoord worden (= hoor) wat wij zeggen.
103. Sira ta s mbah n bhujangga haji. (9).
Hij moet eerbiedig gehuldigd worden door mij.
104. T tan angga sang Da abal nak nira tukun n. (14).
D. wilde niet dat zijn kind gekocht zou worden.
105. Prati  a mami r ng nta! (14).
Mijn gelofte moet door u gehoord worden (= u hoore mijn gelofte!)

^{a)} Letterlijk: Nu is het begin ervan, dat ik kuisch leef.

-akěn.**V o r m i n g.**

Bij de aanhechting van *-akěn* worden de bovengenoemde sandhi-regels in acht genomen. ⁽¹⁾

Weh + *akěn* = *wehakěn*.

taña + *akěn* = *tañâkěn*.

laku + *akěn* = *lakwakěn*. ⁽²⁾

palayu + *akěn* = *palaywakěn*. ⁽²⁾

uni + *akěn* = *unyakěn*. ⁽²⁾

dadi + *akěn* = *dadyakěn*. ⁽²⁾

B e t e e k e n i s.

Bij de *i*-vormen was sprake van een „plaats” of van een object, welke zich bevinden aan *het eind van de handeling*, welke dus van die handeling het eindpunt uitmaken en die ten opzichte van de handeling **in rust** blijven.

Nu kan het echter ook gebeuren, dat de Daad betrekking heeft op een object, dat zich **in de sfeer van de handeling** bevindt, dat daarvan dus niet het eindpunt vormt, maar dat **in beweging wordt gebracht** om het eindpunt te bereiken.

Zulk een „Tusschen-object” nu kan op verschillende wijzen naar het eindpunt worden gebracht. In hoofdzaak zijn daarbij twee gevallen te onderscheiden.

- I. Het subject (de agens) brengt het Tusschen-object in beweging, zonder zelf die beweging mee te maken. (**Voortstootings-handeling**).
- II. Het subject maakt de beweging van het Tusschenobject mee (**Verzeliings-handeling**).

Ook hier brengt de eigen beteekenis van het grondwoord allerlei schakeeringen in deze hoofd-beteekenissen.

¹⁾ Eenvoudigheidshalve wordt in de voorbeelden zooveel mogelijk de grondvorm gebruikt zonder afleiding met een voor- of een invoegsel.

²⁾ In een later tijdperk van de taal wordt *wa* tot *o* en *ya* tot *e* (*lakokěn*; *unekěn*). Het moderne Javaansch breidt den vorm uit (waarbij in Ngoko het suffix *ake* wordt gebruikt: *lakokaké*; *unekaké*).

1. Voortstootings-handeling.

- a. Het Tusschen-object blijft tot aan het einde „object” van de handeling.

<i>Weh.</i>	Geven.	<i>Wehakěn.</i>	¹⁾ Geef (het).
<i>Taña.</i>	Vragen.	<i>Tanâkěn.</i>	Vraag (er) naar.
<i>Warah.</i>	Medeelen.	<i>Warahakěn.</i>	Deel (het) mee.

Voorbeeld.

106. Ai mahârâja Duçwanta! Haywa sangçayekung rare kolakěn: putran-
He grootvorst Duçwanta! Wees niet bang om dit kind te omhelzen:

ta iku! (8).
hij is uw zoon!

- b. Het Tusschen-object wordt — na den „stoot” tot voortbeweging te hebben ontvangen — zelf tot **subject**, m.a.w. de voortstootings-handeling veroorzaakt, dat het Tusschen-object **doet** (dit woord in ruimen zin genomen!) wat het grondwoord uitdrukt. Op deze wijze worden gevormd factitieven met de beteekenis: „Doen..... (verrichten”; „zijn”, enz.) wat het grondwoord aangeeft, bijv.

1. Grondwoord: een **Woord van Beweging** of een **Daadwoord**.
Beteekenis: Doen verrichten, wat het gr.w. uitdrukt.

<i>Mulih.</i>	Terugkeeren.	<i>(Ma)mulihakěn.</i>	Doen terugkeeren.
<i>Krap.</i>	Wedren.	<i>(A)ngrapakěn.</i>	Doen rennen.

2. Grondwoord: een **Eigenschaps-** of een **Toestandswoord** (soms ook een Noemwoord). Beteekenis: Doen zijn, wat het gr.w. uitdrukt.

<i>Nanâ.</i>	Verwoest.	<i>N(um)anâkěn.</i>	Verwoesten.
<i>Hilang.</i>	Vernietigd.	<i>H(um)ilangakěn.</i>	Vernietigen. Doen verdwijnen.
<i>Doh.</i>	Afstand.	<i>D(in)ohakěn.</i>	Verwijderd worden.

3. Grondwoord: een **plaats-aanduidend Noemwoord**. Beteekenis: het object brengen naar de plaats, door het grondwoord aangegeven.

<i>Lor.</i>	Noord.	<i>(Manga)lorakěn.</i>	Naar het N. verplaatsen.
<i>Kidul.</i>	Zuiden.	<i>Mangidulakěn.</i>	Naar het Z. verplaatsen.

¹⁾ Deze voorbeelden zijn gegeven in den Gebods-vorm.

II. Verzellings-handeling.

- a. Bij het verrichten van de handeling wordt het object door het subject **meegevoerd**.

Palayu. Vlucht. *Palaywakën.* Vlucht weg met

Wör. Vliegen. *Wörakën.* Vlieg weg met

- b. Het object vormt het middel (werktuig, enz.), waarmee de handeling wordt verricht.

Pupuh. Beuken. *Pupuhakën gadâ.* Beuk met de knots.

- c. De handeling gaat gepaard met de omstandigheid, dat het subject haar verricht **ten behoeve van** het object.

Hierbij wordt het grondwoord dikwijls voorafgegaan door *pa*. ⁽¹⁾

Tapa. Boetedoening. *Sira ta p(in)atapâkën.* Voor hem (= *sira*)
wordt boetedoening
verricht.

(1) Het prefix *pa-* dient in sommige gevallen (zonder bijvoeging van een suffix) tot vorming van causatieven en komt hierin dus overeen met een van de beteekenissen van het suffix *akën*.

AFLEIDING.

Niet altijd komen de boven behandelde vier vormen op zich zelf voor: ze kunnen ook optreden als **Stam** van een afgeleid woord, dat is: een woord met een Voorvoegsel of een Invoegsel. Bij de Verlengde vormen met *-i* en *-akĕn* is dit in de meeste gevallen zelfs regel. Als zoodanig zijn de bedoelde vormen te onderscheiden in:

1. **Eenvoudige** stam. Voorb. *Ton*, waarvan de afleidingen: *katon*; *ti-non*; *tumon*.
2. **Samengestelde** stam. „ *Kulambi putih*, met de afleiding: *akulambi putih*.
3. **Herhaalde** stam. „ *Muta-muta*, met de afleiding: *pamuta-muta*.
4. **Verlengde** stam. ⁽¹⁾ „ *Warahan*, met de afleiding: *winarah-an*. *Warahakĕn*, met de afleiding: *winarahakĕn*.

Verder komt het ook voor, dat een Afleiding — dus een woord met een voor- of een invoegsel — gebruikt wordt als stam van een nieuwe afleiding (en dus nog eens een voor- of invoegsel krijgt). Deze, reeds afgeleide, vormen kunnen als **Secundaire stammen** worden beschouwd. Een voorbeeld is:

Ton, waarvan *non*, en hiervan: *anon*.

Tapa — *tapākĕn*, waarvan *patapākĕn*, en hiervan: *pinatapākĕn*.

De voor- en invoegsels hebben syntactische beteekenis. Ze duiden daarbij aan:

1. Welk zindeel **domineert**.
2. In welk **stadium** een handeling verkeert.
3. De **begrenzing** van een handeling.

(1) Eenvoudigheidshalve rangschikken wij de verlengde vormen hier onder de „stammen.” Daarmee is echter niet gezegd, dat steeds eerst het suffix aan het grondwoord zou zijn toegevoegd en pas daarna de aldus verlengde vorm een voor- of een invoegsel zou hebben gekregen.

I. HET VOORVOEGSEL ALS DOMINEERINGSWIJZER.

Als Domineerings-wijzer fungeert het Nasaal-prefix.

V o r m.

Hieronder volgt een beknopt overzicht van de vormveranderingen, die al dan niet gepaard gaan met de voorvoeging van een Nasaal. In het algemeen worden daarbij de vroeger gegeven sandhi-regels gevolgd en is de Nasaal gelijksoortig (homorgaan) met den begin-klank van het grondwoord. Toch komen ook enkele afwijkingen voor. (Zie pag. 10—11)

Grondwoord	Begin- klank	Nasaal	Afleiding	Afwijking
gěgō	g	ng	ma-nggěgō	
aděg	klinker		ma-ngaděg	
her	h		a-ngher	
rusak	r		a-ngrusak	
layang	l		a-nglayang	
kěna	k		a-ngěna	
jěněk; janma	j	ñ	a-ñjěněk	ma-ngjanma
candak; cacad	c		a-ñandak	a-nacad
dadi	d	n	ma-ndadi	a-ngdadi
dahut; danḍa	ḍ		a-nḍahut	a-ngḍanḍa
tuntun	t		ma-nuntun	
sěmbah	s		ma-němbah	
bayang; bancana	b	m	a-mbayang	a-mancana
bhramara; bhukti	bh		a-mbhramara	a-mukti
panah	p		a-manah	
wěnanang	w		a-měnanang	

Opm. 1. Een aanvangs- *m* of *n* van het grondwoord ondergaan geen verandering:

Modana. A-modana.

Ninda. A-ninda.

2. Het prefix *(m)a*, dat bij de Nasaalvormen voorkomt, zal beneden worden behandeld.
3. Van: Wetan — (M)angawetan.
 Lor — (M)angalor.
 Jawa — Angajawa.
 Mar — Angamar.
 Laga — Ang(a)laga.

Beteekenis.

Het Nasaal-prefix kan worden gevoegd voor Toeschrijfwoorden. Het intensiveert de beteekenis daarvan, doet deze „als handeling” naar voren komen en veroorzaakt zoo tevens het domineeren van het daarbij behorende *Subject*. In verband hiermee noemen wij dit voorvoegsel kortweg „Domineeringswijzer.”

In tegenstelling daarmee wordt de vorm zonder Nasaal gebruikt, wanneer het resultaat van de handeling en daarmee het *Object* in den zin op den voorgrond staat. (Het laatste kan uiteraard alleen voorkomen, wanneer er een Object is, dus bij Daadwoorden).

Gewoonlijk komen deze vormen niet op zich zelf voor. Het Nasaal-prefix gaat in de oude taal samen met een daarvoor gevoegd *a* of *ma(pa)*. De vorm zonder Nasaal wordt gecombineerd met het voorvoegsel *ka*, of het invoegsel *in*.

Beneden zullen deze vormen nader worden behandeld.

Opmerkingen.

1. Wanneer de vormen zonder Nasaal — waarbij dus een object behoort, dat in den zin domineert — een *gebod* uitdrukken, krijgen zij geen voor- of invoegsel, bijv.

Alap! Neem (het)!

Tinghali! Zie (het)!

Pangan! Eet (het)!

Kon! Beveel (hem)!

Dikwijls wordt het gebod ingeleid door *at* of *t*. *T* verzacht het gebod, zoodat dit de beteekenis van een uitnoodiging krijgt, bijv.

Talap! Neem (hem; haar; het) toch (verzoek ik u).

2. Wanneer een *-um-* vorm als gebod wordt gebruikt, vervalt het invoegsel, zoodat ook hier een vorm zonder Nasaal overblijft, bijv.

Lumaku. Loopen. Gaan. *Laku!* Ga!

(Um)undur. Terugkeeren. *Undur* (of: *t undur*)! Keer terug!

Voorbeelden van het gebruik (Gebods-vorm).

107. *T asyasih ta kita ri kami!* (12)

Heb toch medelijden met ons!

108. *Tâsyasih tânaku sang Menakâ!* (4)

Heb toch medelijden, mijn dochter Menakâ!

109. *Alap lëmbu sang řsi Wasistha!* (12)

Neem de koe van den eerwaarden Wasistha weg!

110. *Tâlap!* (13)

Neem (hem)!

111. *Tâlap bapa sang kanyâ!* (16)

Mijn waarde, neem toch het meisje!

112. *T ulihakën i kaḍatwan!* (13)

Breng (hem) terug naar het paleis!

113. *Laku ta kamung Dewabrata!* (17)

Ga weg, jij Dewabrata!

114. *Laku t ulih mare Hastinâ!* (17)

Keer terug naar Hastinâ!

Om bij deze vormen den Agens aan te duiden, gebruikt men *de* (= oorzaak; werk), bijv.

Alap ta de-nta! (*Ta* van: *kita*)

Neem gij (het)!

Voorbeelden van het gebruik van *de*.

115. *Tâwarah duga-duga kami denta!* (14)

Deel gij ons (dat) rondit mee!

116. *Ya ta wighnani denta!* (14)

Die (boetedoening) moet gij verstoren!

De beteekenis van den Nasaal-vorm moet worden verklaard in verband met die van den Grondvorm, waar vóór de Neusklank is geplaatst. Verder moet steeds mede de kracht van het voorgevoegde *a* of *ma* in acht worden genomen. Voorbeelden vindt men beneden onder II.

II. HET VOOR- (EN IN-)VOEGSEL ALS STADIUM-WIJZER.

Bij het tot stand komen van een handeling zijn de volgende stadia te onderscheiden.

1. *B e g i n*-stadium, waarmee niet alleen en niet zoo zeer de aanvang van een handeling wordt bedoeld, maar waarmee vooral wordt aangegeven, dat de handeling *v a n o n b e p a a l d e n d u u r* is, doordat er niet in ligt opgesloten een bereiken van het eindpunt. De agens begint de handeling te verrichten, natuurlijk met het voornemen om het eindpunt, het doel, te bereiken, zonder dat echter uit den *w o o r d v o r m* als *z o o d a n i g* dit slagen blijkt.

Uitdrukkelijk moet worden opgemerkt, dat dit laatste — het bereiken van het eindpunt en daarmee het geheel z'n beslag krijgen van de handeling — *n i e t u i t g e s l o t e n* is en in de meeste gevallen ook stilzwijgend wordt aangenomen, zoolang niet het tegendeel wordt geconstateerd door toevoeging van: het lukte niet; het trof geen doel; het ging niet door, e.d.

Een voorbeeld is:

Hij *s l o e g* naar den hond.

De handeling „slaan” is begonnen, de man heeft den stok opgeheven, maar het is nog volstrekt niet zeker, of het eindpunt, het doel — d.i. de hond — wordt bereikt.

2. *V e r b i n d i n g s*-stadium. Hierbij zijn de duur en de omvang van de handeling nauwkeurig begrensd. De handeling wordt in haar geheel, van begin tot eindpunt, aangegeven, zij heeft dus een *b e p a a l d e n d u u r*, welke — al naar de beteekenis van het grondwoord — òf zeer kort

of lang kan zijn. Een, „niet-bereiken van het eindpunt” is uitgesloten, toevoegingen als: het lukte niet; het ging niet door, e.d. kunnen hierbij niet voorkomen.

Voorbeeld:

Hij sloeg den hond.

De man heeft niet alleen den stok opgeheven, maar doet dien ook op den rug van den hond neerkomen: de handeling vormt a.h.w. een verbinding tusschen uitgangs- en eindpunt (subject en object).

3. Eind-stadium. Hier valt de volle nadruk op het einde van de handeling, het bereiken van het doel.

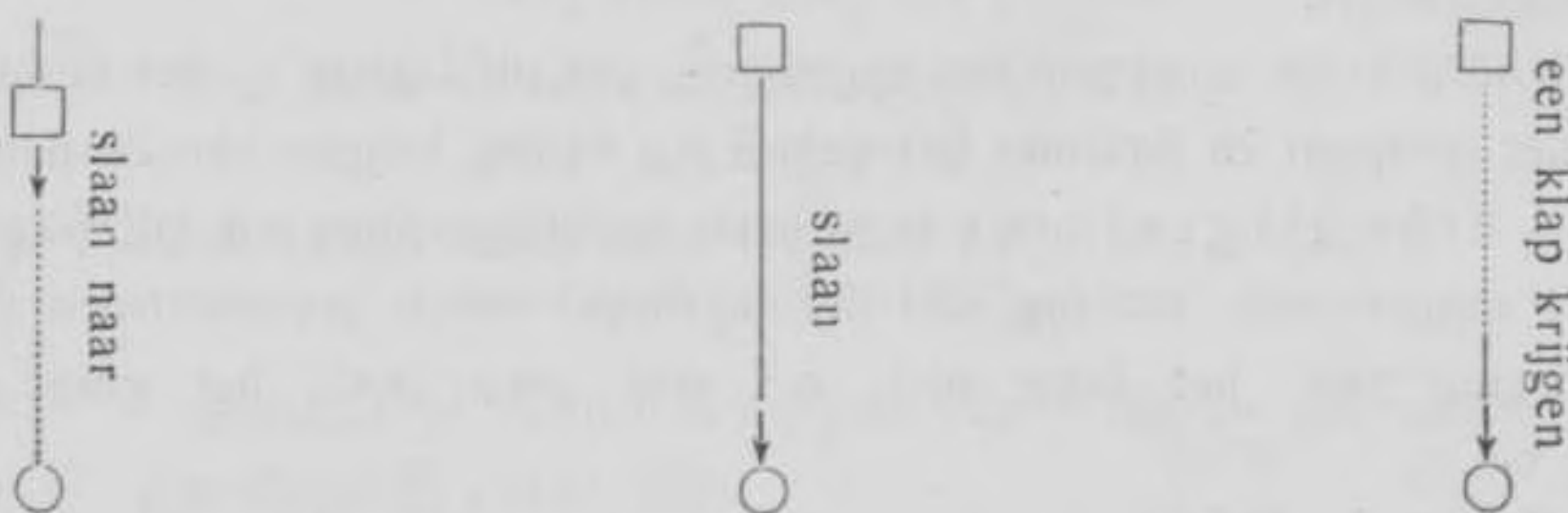
Daardoor wordt dikwijls het begin, het uitgangspunt — d.i. het subject — uit het oog verloren, op den achtergrond gedrongen. Dit heeft ten gevolge, dat hierbij niet aan een (met opzet) handelenden agens wordt gedacht of dat deze zelfs niet behoeft te bestaan. M.a.w. de daad krijgt het karakter van „onopzettelijk”, „bij ongeluk”.

Voorbeeld.

De hond kreeg een klap.

Alle aandacht is geconcentreerd op de uitwerking van de handeling. Het is uit een zin als dezen zelfs niet duidelijk, of iemand het opzet had, den hond te slaan, dan wel of het dier bij ongeluk een klap opliep.

De drie stadia kunnen als volgt worden afgebeeld.

Een ander voorbeeld is:

1. In brand steken 2. (iets) verbranden. 3. In brand staan. Verbrand zijn.

Het kenmerkend onderscheid tusschen Begin- en Eindstadium is hierin gelegen, dat bij het eerste kan volgen: „Het lukte niet”, of iets dergelijks, wat bij het laatste uitgesloten is.

In het Javaansch worden de verschillende stadia van een handeling voornamelijk aangegeven door toevoeging van een Voorvoegsel of een Invoegsel. Daarbij moet worden onderscheiden, of het Subject (de Agens) dan wel het Object (de Patiens) domineert.

Deze vormveranderingen zijn als volgt samen te vatten. (De nasaal wordt aangegeven door een $\times$. Het teeken ' geeft een weggevallen r aan).

Stadium	Domineering van Handeling en Subject	Domineering van Resultaat en Object.
Begin	a — ma — pa — a' — ma' — pa' — a $\times$ — ma $\times$ — pa $\times$ —	-- in --
Verbinding	— um — maka —	— — pinaka —
Eind	— —	ka —

Ma- en A-. (1)

Ma- en *A-* stempelen het woord, waarvoor ze zijn geplaatst, tot **Toeschrijving**. Soms worden bij een Grondwoord zoowel *a* als *ma* (in dezelfde beteekenis) gebruikt, in andere gevallen verkiest het spraakgebruik één van beiden.

Wordt aan het Subject het „verrichten van een handeling” toegeschreven, dan blijft het bij deze „toeschrijving”, d.w.z. er wordt niet door aangeduid, of de handeling al dan niet het doel bereikt. M.a.w. de *ma*-vorm geeft alleen het begin-stadium van een handeling aan.

De aard van deze Toeschrijving hangt af van het al of niet toevoegen van een tweede prefix aan het Grondwoord. Wij kunnen daarbij drie gevallen onderscheiden.

(1) Hoewel *ma* en *a* in oorsprong verschillend zijn, worden ze hier bij elkaar behandeld, daar ze in toepassing en beteekenis in de aangehaalde voorbeelden geen merkbaar onderscheid vertoonen.

1. **(M)a** wordt geplaatst vóór het Grondwoord, zonder bijvoeging van een ander Prefix.

Op deze wijze worden Eigenschaps- en Toestandswwoorden gevormd. De beteekenis van het Voorvoegsel is in het algemeen weer te geven door: hebbende; bezittende; met.

<i>(M)ahayu.</i>	Schoon. Goed. <i>Hayu.</i> Het schoone. Goedheid.
<i>(M)ahala.</i>	Slecht. Kwaad. <i>Hala.</i> Het kwade.
<i>(M)akweh.</i>	Veel. <i>Kweh.</i> Aantal. Veelheid.
<i>(M)ahurip.</i>	Leven hebbend. Levend. <i>Hurip.</i> Het leven.
<i>(M)adoh.</i>	Ver. <i>Doh.</i> Afstand.
<i>Mawwah.</i>	Vruchtdragend. <i>Wwah.</i> Vrucht.
<i>(M)aputih.</i>	Wit gekleurd. <i>Putih.</i> Het witte. Witte kleur.
<i>Malara.</i>	Bedroefd. Pijn hebben. Ziek zijn. <i>Lara.</i> Verdriet. Leed.
<i>Aděřs.</i>	Snel. Sterk stroomend. Snel opvolgend. <i>Děřs.</i> Snelheid.
<i>Akingking.</i>	Hartzeer hebben. Kwijnen. <i>Kingking.</i> Hartzeer.
<i>(M)atuha.</i>	Oud. <i>Tuha.</i> Ouderdom.
<i>(M)angaran.</i>	Genaamd. <i>Ngaran.</i> Naam.
<i>Mastrî.</i>	Een vrouw hebben. Getrouwd zijn. <i>Strî.</i> Vrouw.
<i>(M)akurěn.</i>	Tot echtgenoot hebben. Getrouwd zijn. <i>Kurěn.</i> Echtgenoot.
<i>(M)ahyas.</i>	Versierd. <i>Hyas.</i> Versiering.

<i>Mânak.</i>	Een kind hebben.
	<i>Anak.</i> Kind.
<i>Atěmu tangan.</i>	Gehuwd.
	<i>Těmu.</i> Samenkomst. <i>Tangan.</i> Hand.
<i>Akěmul putih.</i>	Een witte sjaal om hebben.
	<i>Kěmul putih.</i> Witte sjaal.
<i>Maratha maṇik.</i>	Met edelsteen en krijgswagen.
	<i>Ratha maṇik.</i> Edelsteen en krijgswagen.
<i>(M)awiku.</i>	Monnik zijn.
	<i>Wiku.</i> Monnik.
<i>Mahyun.</i>	Een wensch hebben. Verlangen. ¹⁾
	<i>Hyun.</i> Het verlangen.
<i>Madṛwya.</i>	Een bezitting hebben. Bezitten.
	<i>Drwya.</i> (<i>Drbya</i>). Goed. Have. Bezit.
<i>Tan masowe.</i>	Niet lang (daarna).
	<i>Sowe.</i> Tijdsverloop.

Niet altijd hebben Eigenschapswoorden het boven genoemde Voorvoegsel.

Boven gaven wij als voorbeeld: *akěmul putih*, waarbij de Samenstelling het prefix *a* heeft, dat echter ontbreekt bij *putih*. Zoo vindt men ook: *masěnō bāng*, met rood schijnsel. Naast: *tuñjung putih*, witte lotussen, ontmoet men: *tuñjung mabāng*, roode lotussen. *Alas gōng* is: een groot woud, terwijl „groot” gewoonlijk wordt weergegeven door: *agōng*; *magōng*.

Verder wordt een aantal, aan het Sanskrit ontleende, Noemwoorden zonder bijvoeging van een Prefix gebruikt als Eigenschaps- of Toestandswoorden, bijv.

<i>Krodha.</i>	Toorn en toornig.
<i>Çakti.</i>	Kracht en krachtig.
<i>Yukti.</i>	Gepastheid en gepast.
<i>Tuṣṭi.</i>	Tevredenheid en tevreden.
<i>Siddhi.</i>	Volkomenheid en volkomen.

Eenige voorbeelden van het gebruik.

117. *mânak ri sang Ajamîdha.* (2).

(Hij) had een kind in A. (= Hij had A. tot kind. Zijn kind was A.).

¹⁾ Overgang naar de beteekenis sub 2.

118. Sang Abhimanyu mastrî ri sang Uttari. (3).
A. had een echtgenoot in U. (= A. had U. tot echtgenoot).
169. Asëpi tang âçrama. (4).
De kluizenarij was verlaten (= Er was niemand in de kl.).
120. Anaku sang Çakuntalâ, haywa ta kita malara. (6).
Mijn kind Ç., wees niet bedroefd.
121. Tuhu çabda sang Çakuntalâ: anaknyekwâswâmî kita. (8).
Ç. heeft waarheid gesproken: het is haar kind, hebbende U tot echtgenoot (= haar kind bij u).
122. Nghulun mogha kâma tibra mahyun iri kita. (11).
Ik heb inderdaad hevige liefde begeerende (= tot) u.
123. Sira ta madrwyâ lëmbu sang Nandinî ngaranya. (12).
Hij bezat de koe Nandinî.
124. Ya dumeh ikang Ganggâ tan adërës hilinya. (13).
Dat was de oorzaak, waardoor de G. niet snel stroomde.
125. Atyanta sih çrî mahârâja maputra ri sira. (13).
Zeer (groot) was de liefde van Z.M. den vorst, hem tot zoon hebbende (= tot hem als zijn zoon).
126. Mahyun ta sira ri sang Sugandhinî. (13).
Hij begeerde [naar] Sugandhinî.
127. Tâtan angga sang Daçabalânak nira tukunën ing apeni ratna
D. wilde niet, dat zijn kind zou worden gekocht voor kostbaarheden,
kañcana. (14).
juweelen en goud.
128. Sang Citrânggada ngaran sang matuha. (14).
Citrânggada heette de oud(st)e.

2. **(M)a** wordt gevoegd voor een Grondwoord dat oorspronkelijk voorzien is van het Prefix *r*.

Dit Prefix *r* is in het ons bekende Javaansch gewoonlijk verdwenen. Een spoor er van vinden wij nog in *Marapwi* en *Marhyang*.

De aldus gevormde woorden zijn Woorden van beweging: zij betee-
kenen niet: een eigenschap bezitten, in een toestand verkeeren;

maar: in een toestand k o m e n. *Ma-* duidt ook hier een „Toeschrijving” aan, de „beweging” (o v e r g a n g in een toestand) wordt aangegeven door de oorspronkelijk toegevoegde *r*. (1).

De met dit Prefix gevormde woorden duiden alzoo een beweging aan, welke is weer te geven met: k r i j g e n, n e m e n, wat het Grondwoord aangeeft, z i c h z e l f b r e n g e n i n d e n t o e s t a n d, door het Grondwoord aangegeven; d e h a n d e l i n g v e r r i c h t e n, welke door het Grondwoord wordt aangeduid.

<i>Marapwi.</i>	(Vuur voortbrengen). Naam v.e. vulkaan. <i>Apwi.</i> Vuur.
<i>Marhyang.</i>	De godheid vereeren. (Tempelpriester). <i>Hyang.</i> Godheid.
<i>(M)akurěn.</i>	Een vrouw nemen. Trouwen. (Zie boven: <i>makurěn</i>).
<i>(M)ahyas.</i>	Zich tooien. (Zie boven: <i>mahyas</i>).
<i>(M)aputih.</i>	Wit worden. (Zie boven: <i>maputih</i>).
<i>Akěmul putih.</i>	Een witte sjaal omdoen. (Zie boven: <i>akěmul putih</i>).
<i>(M)awiku.</i>	Monnik worden. Zich als monnik voordoen. (Zie boven: <i>mawiku</i>).
<i>(M)apatih.</i>	De waardigheid van <i>patih</i> bekleeden.
<i>(M)aturû.</i>	Slapen.
<i>(M)awungu.</i>	Wakker worden.
<i>(M)atanghi.</i>	Wakker worden. Opstaan.
<i>Mojar.</i>	Zeggen. <i>Ujar.</i> Woord. Het spreken.
<i>Macarita.</i>	Vertellen. <i>Carita.</i> Verhaal.
<i>(M)atakwan.</i>	Vragen. <i>Takwan.</i> Vraag.
<i>Mânak.</i>	Een kind krijgen. (Zie boven: <i>mânak</i>).
<i>(M)açabda.</i>	Geluid geven. Spreken. <i>Çabda.</i> Geluid. Stem.

(1) Dat bij deze vormen een *r* zou zijn weggevallen, is een hypothese van Prof. Kern, welke nog niet afdoende is bewezen. Waar noodig geven wij deze weggevallen *r* weer door ', dus *ma'*.

<i>Aburu-buru.</i>	Op jacht zijn. Jagen.
	<i>Buru.</i> Achtervolgen.
<i>Mâmëng-amëng.</i>	Zich vermaken.
<i>Mâri.</i>	Ophouden.
<i>Makisapwan.</i>	Op den schoot zitten.
	<i>Kisapwan (Kisapu).</i> Schoot.

Eenige voorbeelden van het gebruik.

129. *Matakwan ta mahârâja Janamejaya muwah, ling nira:..... (1).*
Grootvorst J. vroeg weer, zeggende:.....
130. *Mânak sira sang Sarwabhoma. (2).*
Zij schonk het leven aan S.
131. *Makurën ta sang SayoJanagandhî mwang sang Çântanu. (3).*
S. huwde met Çântanu.
132. *Maçabda pwekang manuk. (3).*
De vogels zongen.
133. *Mojar ta sang prabhu:..... (4).*
De vorst sprak:.....
134. *Muwah ta sira mojar:..... (4).*
Weer sprak de vorst:.....
135. *Kunang krama nira maputra: mēne mijil mēne matuha. (9).*
En de manier, waarop zij kinderen kreeg was deze: Zoo waren ze geboren en zoo (= dadelijk) waren ze volwassen.
136. *Tëkwan ikang dakṣiṇoru unggwan ing anak makisapwan. (10).*
Bovendien is de rechterdij de plaats waar een kind op schoot zit.
137. *Muwah ta sirâburu-buru ring alas tēpi nikang Jâhnawî. (13).*
Weer was hij op jacht in het woud aan den oever van de Jâhnawî.
138. *Kathañcana mamëng-amëng ta mahârâja Çântanu mareng Ya-*
Op een keer ging grootvorst Ç. zich vermeien aan de Yamunâ.
munâ. (13).
139. *Tar këneng pangan turû sira, mâri tuhagaṇa ring dharma sira, aking-*
Hij onthield zich van voedsel en slaap, verzuimde zijn plicht, en kwijn-
king wet ning lara nira. (14).
de weg van smart.

Ook bij deze vormen wordt wel het Prefix *(m)a* weggelaten, bijv. *datēng*, komen; *lunghâ*, zich op weg begeven.

140. Tan masowe datēng ta bhagawân Kaṇwa sakeng alas. (6).

Niet lang (daarna) kwam Heer Kaṇwa uit het bosch.

141. Lunghâ ta bhagawân Parâçara. (9).

Heer Parâçara begaf zich op weg.

Sommige van de vormen met *(m)a* krijgen de beteekenis van een Daadwoord, doordat er een object bij wordt vermeld, waarop de handeling betrekking heeft.

Eenige voorbeelden zijn de volgende.

142. Sira ta magawe yajña ring Nemiṣâranya. (1).

Hij richtte een offer aan in het Nemiṣa-woud.

143. Sakweh sang maharṣi magawe tapa ring Nemiṣâranya. (1).

Alle groote zieners (die) boete deden in het Nemiṣa-woud.

144. Mawarah ta sira mpu..... (4).

De Meester deelde mee.....

145. Tēhër lunghâ sira. T a d a n a n t a r a tan masowe, ^{a)} datēng ta bha-

Daarop vertrok hij. Niet lang daarna kwam Heer Kaṇwa uit het bosch

gawân Kaṇwa sakeng alas, molih samidha mwanḡ sēkar. (6).

verkregen hebbende (= met) brandhout en bloemen.

146. Mâjar ta mala nira yan durgandha. (7).

Zij deelde (hem) haar kwaal mee, (namelijk) dat zij een onaangename lucht bij zich had.

147. Sira ta magawe tapa ri tîra ning Ganggâ majalagamana sira. (10).

Hij verrichtte boete aan den oever van de Ganggâ, hij begaf zich (voor zijn boetedoening) in het water.

148. Dewî Ganggâ mâjar i mahârâja Çântanu:..... (13).

Dewî Ganggâ deelde aan grootvorst Çântanu mee:.....

^{a)} Tan masowe is een vertaling van het Sk. *tadanantara*.

3. (M)a- wordt gevoegd voor een grondvorm met het Nasaal-prefix (Ma^x -; A^x -).

Ook hier geeft (m)a- een Toeschrijving aan.

Over het Nasaal-prefix werd boven al gesproken.

Voorbeelden van het gebruik.

149. Sira ta manglâlâne prihati nira çrî mahârâja. (1).
150. Mangrëngö nghulun i bhagawân Kaṇwa b r a h m a c â r î rakwa sira,
tan këneng strî. (4).
151. Anon ta sira strî paripûrṇeng hayu, kadi widyâdharî manurun aswâ-
gata. (4).
152. Kathaṇcit ta bhagawân Kaṇwâṅalap sêkar tût pinggir ning Mâlinî-
nadi. (5).
153. Manëmbah ta sang Çakuntalâ, masêh i jöng sang rṣi. — Alawas ta
sirâmëtëng, wëkasān ta sira mânak laki-laki lituhayu paripûrṇa. (6).
154. Mangkana ling mahârâja Duçwanta, anangis ta sang Çakuntalâ sawet
ning irang ira. (7).
155. Haywa ta rahadyan sanghulun mangkanâ, amutamutani ^(a) hyang
verloochen; geweten;
âtma ngaranya, sang tamolah ri hafinta. (7).
156. Sira ta mangawruh i ulah ning wwang ring jagat kabeh. (7).
kennis dragen van (Stam: *wruh*; secundaire stam: *kawruh*).
157. Nâhan tânakta juga prasiddha sarika ning tapa, tan hana mangde
(en) niemand veroorzaakt
suka. (7).
hem genoeg.
158. Malayû ta yâmëkul suku. (7).
Toesnellen.
159. Sira ta mangadëg i pinggir ing Yamunâtoya. (8).

(a) Van: *wuta* = blind.

160. Kunang krama nira maputra: mēne mijil mēne matuha, sopakâra
En de wijze, waarop zij een kind kreeg (was aldus): zoo (was het)
manguccâraṇa wedamantra, matang yan sang Byâsa ngaran ira. (9).
geboren, zoo was het volwassen, met de verschuldigde plichtplegingen
sprak het de weda's en mantra's uit. Daarom kreeg hij den naam
Byâsa. (a).
161. Pira kunang lawas nireng swarga, manangkil ta sire bhaṭâra Brahmâ,
manangkil i = zijn opwachting maken bij;
mwang sang dewatâ kabeh paḍa manangkil. (9).
162. Kunang sang Prabhâta malawas angjanma, apan agöng doṣanya
agöng sangkeng =
sangkeng doṣa mami. (10).
grooter dan.
163. Amētēng ta strî nira, sang Sunandâ ngaran ira, mangjanma ta sang
M. werd geboren uit haar.
Mahâbhîma ri sira. (11).
164. Mangjanma ta sang Aṣṭabasu ri sira. (11).
165. Pitu kweh ning Aṣṭabasu huwus mangjanma ri sira. (11).
166. Kunang hetungkwanghabalangakēn ikang rare, nihan prastâwa-
hetu ngku.... = de reden, waarom ik....; de toedracht daarvan
nya:..... (12).
is aldus....
167. Yan hana wwang anginum susunya tan kēneng tuha. Hinga ning
Iemand, die haar melk drinkt, heeft geen last v.d. ouderdom. De duur
hurip ing anginum susunya sapuluh iwu tahun. (12).
(b) v.h. leven van wie haar melk drinkt is 10 000 jaar.
168. Ikang rare mangabhyâsa dhanurwedaçâstra, anakta lâwan nghulun
uw kind bij mij is hij.
iki. (13).
169. Tēlasnya mangaji ta ya dhanurdharaçâstra ri bhagawân Râma Pa-
Nadat; bij
raçu.... (13).

(a) Sk. *Wyâsa* = rangschikking, uiteenzetting (hier: van de weda's).

(b) *Hinga* = termijn; grens.

170. Kathaṇcana maměng-aměng ta mahârâja Çântanu mareng Yamunâ.
maměng-aměng mara ing = ging zich vermeien aan de..... Hij hoorde

Mangrěngö wrtta ning jana yan hana gandha sugandha. Saḍatěng
 van de menschen het bericht, dat er een buitengewoon heerlijke geur

nireng Yamunâ, tuhu ling nikang mawarah ri sira. (13).

was. Toen hij aan de Y. kwam, bleek de mededeeling (*ling*) van zijn
 berichtgevers waar (te zijn).

Pa- en Pa^x-.

Naast het prefix *ma-* staat *pa-*. Het eerstgenoemde stempelt een woord tot Toeschrijving, *pa-* geeft het de beteekenis van een Subjectwoord, meer speciaal van een Noemwoord.

Evenals *ma-* kan *pa-* worden geplaatst vóór een vorm, die voorzien is van een Nasaal-prefix of van een (later weggevallen) prefix *r*.

Wordt *pa-* gevoegd vóór een Verlengden vorm (wat alleen voorkomt bij *-an-* vormen), dan moet bij het verklaren van de beteekenis de kracht van het Achtervoegsel in aanmerking worden genomen.

Mawarah Meedeelen.

Pawarah. Mededeeling.

Majar idem.

Pajar. idem.

Mawěkas Opdragen.

Pawěkas. Opdracht.

*Aměkasakě*n. Een einde maken aan.

Paměkas. Slot (Einde).

Matinggal. Achterblijven.

Patinggal. Vertrek. (Het achterblijven).

*Maninggalakě*n. Achterlaten.

Paninggal. Het verlaten.

Manon Zien.

Panon. Het zien. Gezicht.

Turun. Afdalen.

Panurun. Het afdalen. Incarnatie.

Turû. Slapen.

Paturû. Het slapen.

Paturwan. Slaapplaats.

Tapa. Ascese.

Patapan. Hermitage.

De *pa-* vorm treedt ook op als Imperatief naast den (*m*)*a*-vorm.

Matunggu. Bewaken.

Patunggu. Bewaak!

Mastrî. Een vrouw nemen.

Pastrî. Neem een vrouw!

Mangucap. Spreken.

Pangucap. Spreek!

Voorbeelden van het gebruik.

Pa-.

171. Kunang ta pwa maparĕk irikang patapan ing Nemiṣāraṇya sangkeng
En (ik) kwam van Samantapancaka aan de kluizenarij in het Ne-
Samantapañcaka. (1).
miṣa-woud.
172. Amangguh ta sira patapan, atyanta rāmya nikā de ning sarwakusu-
Hij kwam aan een kluizenarij, die (er) buitengewoon liefelijk (uitzag)
ma. (3).
door al de bloemen.
173. Ndan padudwan warṇa nikang wānararkṣa. (3).
pa-dudu-an = verschil(lend); wānara-ṛkṣa = apen en beren.
174. Sira bhagawān Kaṇwa ngaran ira mpu sang tamolah ikeng pata-
De eerwaarde heer K. is de naam van den meester, die deze kluizenarij
pan. (4).
bewoont.
175. Kunang bhagawān Wiṣwāmītra sira ta lunghâtilar patapan. (5).
176. Mangkana pawarah nira mpu tamuy ri haji..... (5).
177. Mangkana pājar sang brāhmaṇa tamuy ri sira. (5).
de brahmaan-gast
178. Mangkana pawĕkas ing bapa ni nghulun. (9).
van mijn vader.
179. Patunggalan i ngaran ira..... (12).
(de) opsomming van hun namen (is aldus:)
180. Mahārāja Çāntanu prihati ri patinggal dewi Ganggâ. (12).
181. Kunĕng pakurĕn sang Çāntanu lâwan sang Gandhawati, mânak ta
sira jalu rwang siki, atyanta ring paripūrṇa. (14).

Pa*-.

182. Ndan nirâhâra ta sira, tan pamangan tan panginum wwe. (4).
En hij vastte, hij at niet en dronk geen water. (a)

(a) *Nirâhâra* (Sk.) = *tan pamangan tan panginum wwe* (Jav.). Na *tan* en *yan* wordt gewoonlijk de *pa*-vorm gebruikt.

183. Ndâtan panungsung sang Çakuntalâ sangka yan erang de nyulah
Ç. ging (hem) niet tegemoet uit schaamte over haar gedrag.

nira. (6).

..... ndâtan hana pangundang mahârâja Duçwanta ri sira. (6).
er kwam geen oproep van vorst D. tot haar.

184. Apa matang yan pamutamuta; sadenya ta nghulunta strî, saka ri
Waarom verloochent gij (uw geweten): is het omdat ik een vrouw ben,

hînapunya ni nghulun? (7).

(en) vanwege mijn minderwaardigheid? (a)

185. Ya ta panumbasan ire sang Gandhawatî hiðëp nira. (13).

Dat strekte — naar zijn meening — tot koopsom van G. (b)

Um-.

V o r m.

Sahut. Sumahut.

Laku. Lumaku.

Gawe. Gumawe.

Adëg. Umadëg.

Verkort tot: *Madëg.*

Ilu. Umilu.

„ „ *Milu.*

Ulih. Umulih.

„ „ *Mulih.*

Om. Umom.

Ēntas. Umēntas.

„ „ *Mēntas.*

Wëtu. (W)umëtu. (c)

„ „ *Mëtu.*

Wijil. (W)umijil. (c)

„ „ *Mijil.*

Pati. (P)umati. (c)

„ „ *Mati.*

B e t e e k e n i s.

Bij de -um-vormen staat het Subject op den voorgrond. Zij geven een handeling aan „van het begin tot het eind”, een mislukken, een „niet-door-gaan” van deze handeling is daarbij uitgesloten.

(a) Dit zegt Çakuntalâ tot vorst Duçwanta, die haar — tegen beter weten in — niet gelooven wil.

(b) De koopsom is hier de „bruidschat” tot het verkrijgen van de hand van Gandhawatî.

(c) *W* en *P* (als aanvangs-consonant) vervallen.

Dikwijls krijgt deze vorm de betekenis van een t o e s t a n d, waarin het Subject verkeert.

Een enkele maal gaat de functie van dezen vorm over in dien van Noemwoord, bijv. *Dumeh* = 1. Veroorzaakt 2. De oorzaak.

Voorbeelden van het gebruik.

186. Sumahur ta sira: „Bhujangga mpu umilu manonton yajña sarpa, gawe mahârâja Janamejaya.” (1).
aangericht door.....
187. Tan mâtikang nâga Takṣaka, (a) ikang sumahut ing wwang atuha nira, sira mahârâja Parîkṣit. Tuhun ikang nâgâ sâmanya pĕjah, tu-
Maar de gewone slangen stierven en
mibâ ring kuṇḍa. (1).
188. Umilu ta bhujangga mpu rumĕngö carita nira. (1).
189. Ri sâmpun ikang carita, lumaku ta bhujangga mpu matîrtha ring
Toen het verhaal uit was.....
Samantapañcaka. (1).
190. Sumahur sang Waiçampâyana, ling nira: „Ikâ sang Yadu anak ma-
tuha”. (2).
191. Sang Janamejaya sira ta magawe yajña wiçwajit, pintiga lumakwa-
driemaal;
kĕn yajña. (2).
192. sang Hastî, sang gumaway (b) ikang kaḍatwan, matang yan
ing Hâstinapura ngaranya. (2).
193. sang Kuru, sang gumawe (b) ikang tĕgal Kurukṣetra. (c) (2).
194. Lumâmpah ta sirâburu-buru ryalas nikang Himawânpâda. (3).
195. Kâçcaryan ta manah sang prabhu rumengö çabda ning manuk. Tu-
verbaasd;
mama ta sire dalĕm âçrama. (3).
196. Tuminghal ta sireng bhûmyâgâra. (4).
197. Anon ta sira strî paripûrṇeng hayu..... sumambrame tamuy. (4).
(die) den gast verwelkomde.

(a) Naam van een slangendemon.

(b) In den tijd van den schrijver was *gaway* klaarblijkelijk een reeds verouderde vorm.

(c) *Tegal* (Jav.) = *kṣetra* (Sk.).

198. Mijil sira ngûni amet samidhâbhiprâya nira. (4).
Hij is zooeven uitgegaan om brandhout te halen.
..... çumakti çarîra nira sira. (4).
199. Sang hyang Bâyu sahâyanta, mëlëki gandha ni wastranta ri kâlântânglilâ ri harëp sang Wiçwâmitra. (5).
200. Lumampah ta sang Menakâ. Saḍateng nireng âçrama sang maharṣi, mēnggëp ta sirâmēng-amēng angalap sinwam ning nâgapuṣpa. Tëka tang m a ṇ ḍ a m â r u t a, hangin alon ^(a) sumingkabakën tapih nira. Kahadang tinghal sang Wiçwâmitra, rumaras ta hati nira. (5).
Het trof;
201. Lunghâ ta sang Menakâ mulih ring swarga, swabhâwa nistrṣṇa (daar) zij liefdeloos van aard was.
sira. (5).
Ikang si Çakuntalâ singgih ike, tâpî sumwâgata ri pâduka çrî mahâ-Die Ç. nu is inderdaad deze, het kluizenaarsmeisje, dat Uwe Majesteit râja. (5).
heeft verwelkomd.
202. Prihatin ta sang Çakuntalâ, tumangis i tanaya nira. (6).
203. An mangkana ling patik haji, umom ta sang nâtha, yumogyani samaya mami. (6).
204. Syapa tumēnga teryaku? (7).
205. Sira ta tuminghal ing wyapârâhalahayu. (7).
(byapâra ahala ahayu).
206. Tumût ta sang hyang Akâça. (7).
207. Ikang rare rakwa sēḍēng wēnang lumaku. (7).
208. Ndya sang Çakuntalâ, kēnoh ujarta sumēnggah ikang anak maweh suka. (7).
209. Tumēḍun ta mahârâja Duçwanta sangkeng singhâsana, kumolakën i sang Sarwadamana sira. Aṭëhër tumangis i sang Çakuntalâ sira. (8).

(a) *Mandamâruta* (Sk.) = Hangin alon (Jav.).

210. Hana pwa dewaṣabda karēṅgō mangke, suminggihakēn sang Sar-
gehoord;
wadamana prasiddha putra ni nghulun tēlas karēṅgō de ning rāt ka-
inderdaad;
beh, atyanta girang ni nghulun. (8).
211. Atēhēr umupakṣamākēn ujar sang Ḍakuntalā ri irang nire sang mantri
kabeh. (8).
212. Sira ratu cakrawartī, gumawe suka ning loka. (8).
213. Ibu sang ahayu, âḥcarya nghulun tuminghal i warṇanta. (8).
Schoone vrouwe (meisje).....
214. Sira ta magawe aḥwamedhayajña sahasra lāwan rājasūya sātus;
phala ning yajña nira mulih sireng swargaloka. (9).
215. Milu ta dewī Ganggā manangkil. (9).
216. Tumungkul sahana ni sang dewatā haneriya. (9).
217. Kunang sang Mahābhīma sira tuminghal. Agēlēng ta bhaṭara Brahmā
mulat i sira (10).
218. Tumurun ta dewī Ganggā sangkeng swarga. (10).
219. Makēm sira sore, ring prabhātakāla mēntas. (10).
220. Ḍatēng ta dewī Ganggā, mangisapu ri putu, sumāntwa ri sang
prabhu. (10).
221. Kadi panon ing bapa ring anak mangkana manahku tumon ri
Zooals een vader zijn kind aanziet, zoo.....
kita. (10).
222. Huwus mahārāja Pratīpa magawe tapa, mulih ta sirz ring ka-
ḍatwan. (11).
paleis.
223. Mahārāja Pratīpa lumaku wanawāsa sira. (11).
224. Sangke sih nira mapriyā, lumāmpah ta sang Prabhāta sumyang i
Van wege zijn liefde tot zijn vrouw.....
wwang sânaknya kabeh. (12).
225. Ikā sang Prabhāta tumūtakēn ujar ning strīnya. (12).
226. Ri huwus sang Aṣṭabasu mulih ring swarga, tumurun ta sang Prabhā-
ta mangjanma. (12).

227. Antarlina ta sira, mulih mareng nadî Ganggâ muwah. (12).
 228. Mulih ta sireng kaḍatwan, tathâpi tan lupa de nira rumakṣa ikang
 paleis;
 rât. (12).
 229. kewala gumawayakĕn karâkṣan ing jagat juga sira. (12).
 230. Dhanunya mwan ḥara kumambang ing wai. (13).
 231. Mahârâja Çântanu mingĕtakĕn wĕkas ning rare. (13).
 232. Tadanantara ḍatĕng ta dewî Ganggâ tumuntun i putra nira. (13).
 233. ikang hane dalĕm wĕtĕngku ngûni, nduk sĕḍĕng tuminggalakĕn
 kita, si Dewabrata ngaranya de ni nghulun. (13).
 234. Atyantottama wanginya, sumök sumâr tĕke hati. (13).
 235. Sarâga mahârâja Çântanu tumon i sira. (13).
 236. Tumuluy sira mare sang Daḥabala, ratu ning Diwara sira. (13).
 237. Ya dumeh ikang Ganggâ tan adĕrĕs hilinya. (13).
 238. Kunĕng ḥabda sang Daḥabala madĕg kadi ngûni. (14).
 D. bleef bij wat hij vroeger gezegd had.
 239. Mulih ta sang Bhîṣma manĕmbah i sang bapa. (14).
 240. Mulih ta sireng swarga muwah. (14).

-In-.

V o r m.

Dit Invoegsel wordt geplaatst achter den begin-consonant van den Grondvorm.

Begint het woord met een klinker, dan wordt *in* (in een later tijdperk van de taal *ing*) voorgevoegd.

<i>Pûjâ.</i>	<i>Pinûjâ.</i>
<i>Caritâkĕn.</i>	<i>Cinaritâkĕn.</i>
<i>Pacaritâkĕn.</i>	<i>Pinacaritâkĕn.</i> (a)
<i>Swâgatan.</i>	<i>Sinwâgatan.</i> (b)
<i>Uparĕngga.</i>	<i>Inuparĕngga.</i>
<i>(Kawruhan.)</i>	<i>Kinawruhan.</i> (a)

a) Het Invoegsel wordt toegevoegd aan den reeds afgeleiden vorm met het prefix *pa* of *ka*. (Secundaire stam).

b) Bij gebruik van dit Invoegsel komt het suffix *i* niet voor.

Beteekenis.

Deze vormen drukken een opzettelijke, gewilde handeling uit.

In verband met het feit, dat daarbij geen Nasaal-prefix voorkomt, hebben ze betrekking op een object, dat in den zin domineert.

Door den -in-vorm wordt niet uitgedrukt, of de handeling, welke er door wordt aangegeven, slaagt. Als daaromtrent niets naders wordt vermeld, treft de handeling gewoonlijk wel doel, het is echter zeer goed mogelijk, dat er bij wordt gevoegd: „Het lukte niet”, of iets dergelijks.

De agens (die met opzet deze handeling verricht) wordt aangeduid door voorvoeging van *de* (= door toedoen van; veroorzaakt door), door *(n)i* of door een „Bezittelijk voorn.w.”

Winehakēn ta sang Gandhawatī de sang Daçapati = Daçapati gaf Gandhawatī (aan hem) over.

Pinipil ning bhujangga ta ya = De geestelijke nam het (kind) tot zich.

Inantyakēn ira = Zij wachtte (er op).

Tinūt nira = Hij volgde.....

Soms wordt het woord, dat den agens aanduidt, zonder nadere aanwijzing onmiddellijk achter den *in*-vorm geplaatst:

Sira ta sinomah sang Bhīṣma lāwan sang Sayojanagandhī = Bhīṣma verloofde hem met Sayojanagandhī.

Nghulun tinañan crī mahârâja Çântanu = Z. M. Çântanu ondervraagt mij.

Vergelijk hiermee zinnen als de volgende, waar het woord achter den *in*-vorm — meestal daarvan gescheiden door *ta* e.d. — het object aangeeft.

Kinon ta bhagawân Byâsa = (Zij) gelastte Heer Byâsa.....

Als „agens” kunnen ook de spreker of de toegesprokene optreden, bijv.

Inalap mami tekang lēmbu = Wij namen de koe weg.

Aku dinalihta swaminyu = Jij houdt mij voor je echtgenoot.

Voorbeelden van het gebruik.

241. *Lawas ikang yajña ginawayakēn ira dwâdaçawarṣa. (1)*

De tijdsduur, dat hij het offer verrichtte, was 12 jaar.

242. *Saḍatēng sang Ugraçrawâ sinwâgatan ta sira de sang tamolah ing*

Bij zijn komst werd U. verwelkomd door alle bewoners van de klui-

âçrama kabeh. (1).

zenarij.

243. Wineh ta sira âsana, pinûjâ ring pâdyârghyâcamaniya. (1).
244. I sēḍēngnyekâ tan siddhekanḡ yajña, manastâpa sira mahârâja Jana-
Ten tijde, dat het offer niet volledig slaagde, was vorst J. terneer gesla-
mejaya, matang yan sira pinacaritâkēn de bhagawân Waiçampâ-
gen, daarom vertelde Heer W. voor hem (een verhaal).
yana. (1).
245. Paprang sang Korawapâṇḍawa ring Kurukṣetramañḍala cinaritakēn
de bhagawan Waiçampâyana. (1).
246. Ikâ sang Yadu anak matuha. Sira ta mawēka sang Yadukula, ikang
Die (genoemde) Y. was de oudste. Hij had tot nakomelingen het
sinangguh watēk Yadu. (2).
Yadu-geslacht, dat de Yadu-groep genoemd wordt. (a)
247. Sang Matinara magawe tapa ri pinggir ing nadî, rwawēlas tahun la-
verrichtte boete;
was nira, inunggahan ira ta sira de sang hyang Saraswatînadî. (2).
S. vroeg hem ten huwelijk.
248. Sira mahârâja Çântanu ngaran ira, sira ta sinomah sang Bhîṣma
hij werd door Bh. verloofd met S
lawân sang Sayoanagandhi. (3).
249. Kinon ta bhagawân Byâsa magawe putrotpâdana ri sang bini haji
(Zij) gelastte Heer B. om kinderen te verwekken bij de twee konings-
kalih. (3).
vrouwen.
250. inuparēngga ring nadî çuci nirmala, sutîrtha wenya ma-
(de streek) werd opgeluisterd door een vlekkeloos reine rivier met
hēning. (3). (b)
helder water.
251. Tinakwanan ta sang brâhmaṇatamuy de mahârâja Duçwanta. (4).
D. ondervroeg den brahmaan-gast.
252. Ya ta inujaran sira de hyang Indra. (4).
God Indra sprak haar toe.

(a) *Yadukula* (Sk.) is ongeveer gelijk aan *watēk Yadu* (Jav.).

(b) *Sutirtha* (Sk.) = *wenya mahēning*. (Jav.).

253. Tang raray pinariwṛta de ning manuk çakuni. Pinipil ning bhujangga
 Het kind was omringd door çakuni-vogels. De eerwaarde wijze nam
 ta ya, iningu sinanggaskâra, inaran sang Çakuntalâ, apan çakuni
 het tot zich, verzorgde en wijdde het en noemde het Çakuntalâ, omdat
 ngûnî mamariwṛta ya. (5).
 çakuni's het vroeger omringd (bewaakt) hadden.
254. Mangkanângĕn-angĕn sang Duçwanta, sinomah nira sang Çakuntalâ,
 Zoo dacht D. (en) hij vroeg Ç. ten huwelijk, maar deze wilde niet,
 ndâtan anggâ ta sang Çakuntalâ, kewala tanggĕh sira mpu juga. (5).
 (zij wilde) slechts (eerst) den meester waarschuwen.
255. Tumuluy sinangaskâra mpu, sakrama ning pasangaskâra ning kṣatri-
 Vervolgens wijdde de meester hem naar de wijze van de kṣatriya-wijding.
 yasang(a)skâra. Inapyâyanan ira mpu ri samâdhi. Matuha pwa ya
 Hij hielp den meester bij de „samâdhi.” Dadelijk was hij
 sakamantyan, salwir ing satwa haneng alas kinawaçâkĕn ira. (6).
 volwassen, alle dieren in het woud beheerschte hij.
256. Inantyaken ira ta ya, ndâtan hana pangundang mahârâja Duçwanta
 Zij wachtte (er op), maar.....
 ri sira. (6).
257. Aku dinalihta swâminyu, atyanta tan wruh ring asambhawa ike ta
 Je houdt mij voor je echtgenoot, je ziet waarlijk zeer slecht de
 karih! (6).
 onwaarschijnlijkheid daarvan in!
258. Sang dewa tatan kĕna hinimur-imur. (7).
 Die godheid (= het geweten) kan niet verloochend worden.
259. Tan kĕna winutan byâpâra nireng râ. (7).
 Men kan (voor de goden) zijn handelingen in de wereld niet loochenen.
260. Saka ri harṣa ning mânak, pinĕkul ta ya tika wĕka hinĕmban. (7).
 Vanwege zijn vreugde, dat hij een kind heeft.....
261. Tĕka pwa ng çubha diwasa, inabhiṣeka nira ta sang Bharata, sumilih
 rakṣaka ning bhuwana. (8).
262. Dinon ira ta sang ratu samanta, alah ta yâtakut de ni prabhâwa
 Hij beoorloogde de naburige vorsten, (die) zich onderwierpen uit vrees
 nira. (8).
 voor zijn macht.

263. Inujaran ira ta sang Durgandhinî sĕđĕng haneng parahu..... (9).
Hij sprak D. toe, terwijl zij in de boot zaten.....
- Inaran ta ya sang Sayoanagandhî ngaran ira wĕkasan.....
Men noemde haar S., dat was tenslotte haar naam.....
- Kunang ikang parahu siniddhikâra dadi dwîpa ri tengah ning Yamunâ,
De boot werd omgetooverd in een eiland midden in de Yamunâ, omringd
pinariwrta de ning himânaput iriya. (9).
door nevels, (die het omhulden).
264. Mangjanma ta sang Mahâbhîma ri sira, sang ċinâpa de bhaṭâra Brah-
Mahâbhîma, die vroeger door god B. vervloekt was, werd uit haar
mâ ngûni. (11).
geboren.
265. Sumahur dewî Ganggâ: „Nghulun tinañân ċrî mahârâja Ćântanu,
Uwe majesteit ondervraagt mij, wellicht kent gij
sugyan kita tan wruh iry aku mangke: nghulun Jâhnawî nga-
mij nu niet meer:
ranku.” (11).
266. Kunĕng samayangku lâwan kita, haywa ta nghulun wineh ujar tan
Mijn afspraak (voorwaarde) met u is, dat ge mij niet op on gepaste
yogya. (11).
wijze toespreekt.
267. Nângkĕn tahun sira mânak, ndâtan iningu nira, inabalangakĕn ira
ring lwah juga. Nâhan tang Aṣṭabasujanma tĕlas binuñcang ing lwah
nângkĕn tahun hĕnti ning rare pitu tinibâkĕn ing Ganggânadi, mang-
toddāt zeven kinderen in de Ganges waren geworpen;
janma ta sang Prabhâta, wungsu sang Aṣṭabasu. (11).
268. Akweh dahat anakta tinibâkĕn ing lwah juga kabeh. (12).
269. Sandeha ta manah nira, tinût nira ta hulu nikang lwah. (13).
hij volgde (den loop van) de rivier stroomopwaarts
270. Tinût nira sangka nikang wangi. (13).
Hij ging af op den „oorsprong” van die geur.
271. Tinañan ta sira de mahârâja, mâjar ta sira yan Daṣabalakanyâ,
wĕka sang Daṣapati. (13).
272. Winehakĕn ta sang Gandhawati de sang Daṣapati. (14).
273. Lumampah ta sireniring de ning mantrî mare sang Daṣapati. (14).

274. Sangka ri göng ni prabhî ira sih sang bapa ri sira, winehakēn
 Vanwege zijn groete liefde (= de grootte van de macht van zijn
 ira ta sang hyang aji Swacchandamarāṇa. (14).
 liefde) tot hem gaf zijn vader hem de tooverspreuk S (= de macht,
 om naar eigen wil te sterven).

Ka-.

V o r m.

Bij voorplaatsing van *ka* worden de sandhi-regels in acht genomen.

B e t e e k e n i s.

1. De *ka*-vorm geeft het resultaat van een handeling ten opzichte van een object aan. Dikwijls beteekent deze vorm: „zich in een toestand bevinden” van het object (als uitwerking van een daaraan verrichte handeling).

Aangezien bij de aanduiding van een resultaat niet wordt gelet op een handelende agens, ontstaat gemakkelijk de beteekenis, dat er geen bepaalde agens is, m.a.w. dat het resultaat „toevallig” of „bij ongeluk”, „onopzettelijk” is ontstaan.

Karēngö. (Rēngö). Ter oore gekomen.

Katon. (Ton). Zichtbaar.

Kâri. (Ari). Achtergelaten. Achtergebleven.

Kapangguh. (Pangguh). Aangetroffen.

Kakawaça. (Kawaça). Beheerscht. Bedwongen.

Kalungha-lungha. (Lungha-lungha) (In den toestand, dat men)
 zich al verder en verder ver-
 wijdert.

Kawēlas-asih (Wēlas-asih). Kâsyasih. (Asih-asih). Deerniswekkend.

2. Bij telwoorden geeft *ka*- een collectief begrip te kennen.

Tělu. Drie. *Sira katělu.* Zij met hun drieën.

Rwa. Twee. *Karwa.* Met hun beiden.

Kabeh. Alle. *(Ma)kabehan.* Met z'n allen. Gezamenlijk.

Ook wordt door dergelijke vormen een rangschikking aangegeven.

Katiga. De derde (maand).

Kapat. De vierde (maand).

3. Evenals *-in-* wordt ook *ka-* nooit gevoegd bij een Verlengden vorm met *-i*, doch steeds bij een vorm met *-an*.

De vorm *ka — an* is dikwijls te omschrijven door: „getroffen, overvallen door.....”

Kâçcaryan. (Açcarya). Getroffen door verbazing.

Kapûhan. (Pûh). Verbijsterd. (Getroffen door verbijstering).

Katëkân. (Tëka). Overvallen door de komst van.....

4. Uit de bovenbedoelde beteekenissen ontstaat die van een Noemwoord.

Katakut. 1. Gevreesd. 2. Beduchtheid.

Kaharëp. 1. Begeerd. 2. Begeerte. Verlangen. Wensch.

Kahyun. Wensch. Begeerte.

Kasih. Liefde. Gunst.

Kasarwajñân. Alwetendheid.

Kalituhayun. Schoonheid (van voorkomen).

Kâbhimânan. Hoogmoed. Trots.

Kaçaktin. Macht.

Kottaman. Voortreffelijkheid.

Kadewatan. Goddelijkheid.

Kaḍatwan. Rijk. Residentie.

Karowangan. Gezelschap. Makker.

Kâbhyâsan. Beoefening.

Kabrahmacaryan. Kuischheid. („Toestand van brahmacârî”).

Kajitendriyan. Heerschappij over de zinnen.

5. Enkele afleidingen met *ka-* fungeeren als secundaïre stammen, bijv.

Kawruh. Angawruhi. Kinawruhan.

Voorbeelden van het gebruik.

274. matang yan karëngö wṛtta mpungku magawe yajña. (1).

275. anak ing ratu sira katëlu. (1).

276. Kalunghâ-lunghâ ta laku nira. (3).

277. Kâçcaryan ta manah sang prabhu. (3).

278. Sirāmāryākēn kaprabhun ira, kapengin kamahātmyân bhagawân
(van: *ari*); (van: *ingin*);

Waṣiṣṭha. Magawe ta sira tapa kaparṇah wetan tan madoh dahat
saka ngke. (4).

279. I tîra nikang lwah mânak-anak ta sira strî, kawēkas i pinggir nikang
achter gelaten;

patîrthan ikang rare. (5).

280. Kâri tang rare pinariwṛtta de ning manuk, atyanta kâsyasih ning
rare. (5).

281. Kapangguh tang raray pinariwṛtta de ning manuk çakuni. (5). (a)

282. Kunang pwa kasarwajānan bhagawân Kaṇwa tumon i sapracâra (b)
nira. (6).

283. Kakawaça pwa satwa de nira, inaranan ta sang Sarwadamana. (6).

284. mangkin katon kalituhayun ing awak nira. (6).

285. Saḍatēng nireng Hâstinapura, kapangguh mahârâja Duçwanta, sē-
ḍēng maweh sewaka sira. (6).
audientie verleenen;

286. Apa tiki kaḍatwan katunan strîratna marika nghulum prabhu? (6)
Heeft het rijk (de residentie) gebrek aan schoone vrouwen voor mij,
den vorst?

287. Atyanta kâbhimânanta mahârâja! (7).

288. Katon pwa sang bapa denya. (7).
Hij krijgt zijn vader in het oog.

289. Tatan kaçaktining rare kaçaktinya. (8).
Zijn kracht is niet die van een kind.

(a) *Raray* — naast *Rare* in den vorigen zin — kan worden aangemerkt als een verouderde spelling in den tijd van den schrijver. (Zie: Klank en Schrift). *Wṛtta* (Sk.) met dubbele *t*, wordt in het Jav. ook wel met één *t* geschreven.

(b) Voorgevoegd *sa-* beteekent:

1. Eén.

2. Geheel. Volledig.

Sapracâra. Het geheele gedrag.

Sanagarî. De geheele stad.

3. Met. (Gemeenschappelijk).

Sapaturwan. Met één (gemeenschappelijke) slaappleats.

290. Hana tâkâçawâkya karëngö de nira mwanng taṇḍa rakryan maka-
de ambtenaren en autoriteiten al te gader.
behan. (8).
291. Sang Bharata kottaman ira, sira ta hetu nimitta ning Bhâratakula
De voortreffelijkheid van Bh., die is de oorzaak van het bestaan van
hana mangke. (8).
het Bh. geslacht (nu).
292. Kumwâ manah bhagawân Parâçara kahanan râga ta sira. (9).
werd bevangen door.....
293. Inusap tâwak nira sang Durgandhinî de bhagawân Parâçara, kaham-
de
bö sâtus yojana wangi nira dohnya. (9).
geur was op een afstand van 100 y. te ruiken.
294. Tâtan katon sangke pinggir ing lwah. (9).
295. Kahadang pwa tapih nira kasingkab de ning hangin. (9).
Het gebeurde, dat.....
296. Kawit kapanggih sang Aṣṭabasu de nira, këna çapa de bhagawân
Wasiṣṭha niṣṭarûpa, hilang kadewatan ira ^(a) (10).
297. Nghulun hyang ning nadî, kâkarṣaṇa de ning bratanta. (10).
298. Salwir ing konëng-onëng hane çarîrantâwayawanta kabeh. (10).
Alle mogelijke bekoorlijkheden zijn in uw lichaam en in uw ledematen
(vereenigd).
299. Kapanggih ta dewî Ganggâ sangkëp ing bhûṣaṇa, sâksât sang hyang
Çrî manurun. Kapûhan ta sang Çântanu. (11).
300. Ibu sang ahayu, sang konang-onang jaghananta, sang paripûrṇa
gëmuḥ ing stanadwayanta! Aparan ta karowanganta? Apa kâryanta
kapanggih irikang Ganggânadîtîra? (11).
301. Kalunghâ tang lek lâwan tahun, tan kawruhan wilang nikâ. (11).
302. Kâtiçaya nikang lëmbu amëtwakën sakaharëp. (12).
303. Ya tikâ kahyun sang Dyoh. (12).
304. Kawëkas ta mahârâja Çântanu prihati ri patinggal dewî Ganggâ. (12).

(a) *Hilang kadewatan ira* is een nadere omschrijving van: *niṣṭarûpa*. Bij het Sk. *kaniṣṭha* (laag; onedel) is *ka* aangezien voor het Jav. prefix *kâ* en *niṣṭha* voor het Grondwoord.

305. Katon tekang Ganggâ kṣaya toyanya, alit hilinya ta kadi göngnyeng
niet zooals;
lagi. (13).
306. Katon ikang rare mangadëg i têngah ning lwah. (13).
307. Kawëngan tâmbëk nira mulat. (13).
Hij was verbaasd, toen hij (het) zag.
308. Kamatënggëngën ta mahârâja Çântanu. (13).
(van: tênggëng);
309. Ya tikâ tēlas kâbhyâsanya. Ike magawe kahërëtan ikang lwah. (13).
Hij is (nu) volleerd. Hij heeft den stroom tegengehouden.
310. Hana gandha sugandha, kadyambö ring sari ning çatapatra katawan
de ning mâruta. (13).
311. Inalap nira ta sang Dewabrata, mulih ta sireng kaḍatwan.
312. Prasiddha kasih nira ri sang Dewabrata. (14).
313. Ikang kabrahmacaryan ginawayakën. (14).
De kuischheid wordt beoefend (door mij).
314. An-mangkana ling sang Dewabrata, karëngö dewatâçabda de sang
Dewabrata, ling ning dewatâ: „Bhîṣma ngaranya: katakut nikang
Bhîṣma (= de „Geweldige”) is zijn naam,
kṣatriya ikang pratijñâ. (14).
want (het uitspreken van) die gelofte wordt door den kṣatriya ge-
vreesd. (a)
315. Kapûhan ta sang bapa de ni kajitendriyan ira. (14).
316. Sëḍëng yowana sang Citrânggada Citrawîrya katëkân ta mahârâja
Çântanu maraṇa. (14).

Maka-. Pinaka-.

Evenals de Neusklank-vorm kan de vorm met het Prefix *Ka-* worden voorafgegaan door *Ma-*, dat ook in dit geval een Toeschrijving aangeeft.

(a) D.w.z. Een kṣatriya zal een dergelijke gelofte (van levenslange kuischheid) niet spoedig uitspreken. Dewabrata heeft het gedaan en verdient daarom den naam van „de Geweldige”.

Naast *Ma-* staat ook hier *Pa-* (in vereeniging met *ka-*, dus: *Paka-*). Dit komt voor bij een Verlengden vorm met het Suffix *-ën*, bijv. *Paka-âçraya-ën* (= *Pakâçrayan*) en als Gebod.

Aan den vorm met *Paka-* kan het infix *-in-* worden toegevoegd, dat dan niet in het Grondwoord, doch achter den begin-consonant van het (samen- gestelde) Prefix wordt geplaatst (*Pinaka-*).

Wij zullen over den dienst van dit prefix hier niet uitvoerig uitweiden, maar bepalen ons tot de vermelding, dat de meest voorkomende beteeken- nis is:

Van *Maka-*: Hebben tot — Gebruiken als — Maken tot — Beschouwen als (waarbij het Subject domineert).

Van *Pinaka-*: Zijn tot — Strekken tot (waarbij het Object domineert).

Makânak. Tot kind hebben. *Pinakânak*. Kind zijn (van).

Makebu. Tot moeder hebben. *Pinaka nghulun*. Tot dienaar strek- ken van (Die tot

Makahingan. Tot grens hebben. Uw dienaar strekt = ik).

Makastrî. Tot vrouw hebben. *Pinakastrî*. Strekken tot vrouw van.

Makanimitia. Tot oorzaak *Pinakâran*. Tot naam strekken van. hebben. (Op grond van).

Voorbeelden van het gebruik.

317. Umilu ta sira pinakamanggala nikang yajñakarmma. (1).
offer(-daad)

318. Ngaran ing carita: Aṣṭādaçaparwa, gawe bhagawân Byâsa, maka-
opgesteld door bh. B.;

padârtha paprang sang Korawa Pâṇḍawa. (1).

319. Sang Pûru makastrî sang Koçalyâ, pinakânak nira sang Janamejaya,
hun kind was J., die denzelfden naam

kadi nâma haji. (2).

had als de vorst (= als u).

320. Sira ta makastrî sang Anantâ, wêka Magadha, makânak nira sang
Pracinwân ta, sang umalahakën ikang deça wetan kabeh. (2).

321. Sang Suyaçâ makânakbi sang Suyaçinî. (3).

322. Pirang warṣa kunang lawas nirâtēmu tangan, pinakânak nira ta sang
Toen zij eenige jaren getrouwd waren;
Citrânggada mwan Citrawîrya. (3).
323. Sang Widura makebu anak ning mantrî patih. (3).
324. Sang Dhṛtarâṣṭra makastrî sang Gandhârî, makânak sang Korawa-
kula. (3).
325. Sira ta kumawaçâken pṛthiwîmaṇḍala makahîngan catus samudra. (3).
326. Tēkwan ikang sarwamṛga hanerikâ makâdi singha mwan
wyâghra. (3).
327. Hana ta widyâdharî sang Menakâ ngaran ira, pinakaratna ning
Apsari. (4).
328. Sâjñâ hyang mami, mengēt pinaka nghulun ing kamahâtmyân ira,
sang manghanâkēn tapa. (4).
de asceet.
329. Nâhan ta hetu bhujangga haji makânak ang raray. (5).
330. Wruh tâku bhaktinta makawitan iryaku. (6).
uw kinderlijke toewijding jegens mij.
331. Sangka ri swî mahârâja Duçwanta mapinta-kasih ri kita, nâhan he-
tunta manggâ pinakasirî, tumûtakēn gandharwawiwâha. (6).
332. Syapa makastrî kita sang duṣṭatâpasi? Hana karikâ ratu cakrawartî
Bestaat er wel (ergens) een
makastrî tapaswî nîcajanma! (6).
wereldheerscher, die.....
333. Magawe ta sira yajña, makapurohita bhagawân Kaṇwa sira. (8).
334. Aparan ta sang makaputrî ri kita? Syapa ngaranta strî? Sangapa
die u tot kind heeft (= uw ouders).
ta pinakâran ing râma-renanta? Atyanta konēng-onēng i rūpanta! (8).
335. Sira ta makalēmbu i sang Nandinî. Inalap mami tekang lēmbu. (10).
336. Sēḍēng çanta pwa sang prabhu makânak i sira, inaranan ta sang
Çântanu, lituhayu paripûrṇa, tan hana kakurang nireng lakṣaṇa, wihi-
kan ing sarwâyudha. (11).

337. Sangapa makaputrî kita? (11).
 338. Kalunghâ tang lek lâwan tahun, tan kawruhan wilang nikâ, makani-
 mitta ng suka nira. (11).
 339. Sira makastrî sang Dyoh. (12).
 340. Sira ta makagandha mangkana. (13).

III. BEGRENZING VAN DE TOESCHRIJVING,

AANGEDUID DOOR EEN VOOR- OF EEN INVOEGSEL.

1. De Toeschrijving kan volledig zijn in zichzelf, d.w.z. ze heeft geen betrekking op een Object. Ze gaat uit van het Subject (wordt „toegeschreven” aan het Subject) en blijft tot het Subject beperkt, ze vindt in het Subject begin en einde, ze geschiedt geheel ten behoeve van het Subject. In dit geval noemen we de Toeschrijving:

Eenzijdig begrensd.

- A. is ziek.
- A. komt binnen.
- A. baadt zich.
- A. lacht.
- A. vertelt (is aan het vertellen).

Ook met betrekking tot een Object kan de Toeschrijving „Eenzijdig begrensd” zijn. Ze blijft dan beperkt tot het Object, het Subject staat geheel op den achtergrond of ontbreekt zelfs als „handelende Agens”, waardoor de bijgedachte ontstaat aan onopzettelijk, „bij ongeluk” (Zie boven).

- A. heeft een klap gekregen

2. Het kan ook gebeuren, dat de Toeschrijving niet in zichzelf volledig is, dat ze betrekking heeft op een Object. Dan ligt haar begin-punt —

zooals altijd — in het Subject en haar eindpunt in het Object. Ze is dus **Tweezijdig begrensd**.

- A. nadert **het huis**.
- A. schrijft **een brief**.
- A. spreekt over **zijn vader**.
- A. vertelt **een verhaal**.
- A. vertelt een verhaal aan **zijn zoon**.

Hierbij zijn twee gevallen mogelijk:

- a. Het Subject domineert.
- b. Het Object domineert.

3. Ten slotte kan de Toeschrijving **Dubbel-tweezijdig** begrensd zijn, d.w.z. het Subject verricht een handeling ten opzichte van een Object en het Object verricht „wederkeerig” een gelijksoortige handeling met betrekking tot het Subject. In het laatste geval zijn feitelijk de rollen omgekeerd en treedt het Object op als Subject, waarbij het eerste Subject tot Object wordt.

- A. en B. slaan **elkaar**.
- A. en B. ontmoeten **elkaar**.
- A. en B. vertellen **elkaar** (Afwisselend).

Er zijn eenige vormen, welke uitsluitend de Begrenzing van de Toeschrijving aangeven.

Andere drukken zoowel het Stadium van de Toeschrijving (zie boven) als de Begrenzing uit.

De volgende tabel geeft een overzicht van deze vormen.

Begrenzing	Met betrekking tot het	
	Subject	Object
Eenzijdig	(Ma _____) ² Si _____ (Pa _____) ^{1, 2} (Ma' _____) (— um _____)	(Ka _____)
Tweezijdig	(Ma ^x _____) ² (Maka _____) (Pa ^x _____) ^{1, 2} (Paka _____) ¹ (_____ i) (_____ akĕn) Pi _____	(— in _____) (Pinaka _____) (_____) ^{1, 2} (— in _____ an) (— in _____ akĕn) (_____ an) ¹ (_____ akĕn) ¹
Dubbel tweezijdig	Silih _____ (Ma ^x _____ + — in _____) ³	

Het Grondwoord wordt aangeduid door—.

De tussen (-) geplaatste vormen zijn reeds boven uit een ander gezichtspunt behandeld. Wij verwijzen naar de daar gegeven voorbeelden.

EENZIJDIG BEGRENSD.

(M)a-; -um-.

(M)a-, ook in: (M)a'- en (M)a^x- dient om aan het Subject een eigenschap, handeling, enz. toe te schrijven. Deze „toeschrijving” blijft in vele gevallen beperkt tot het Subject: ze is Eenzijdig begrensd.

¹) Gebodsvorm.

²) Kan zoowel een Eenzijdige als een Tweezijdige begrenzing aangeven, wat verband houdt met de betekenis van het Grondwoord. Deze vormen zijn hier geplaatst bij de groep, waarin ze het meest voorkomen.

³) Dat is: Verbinding van een Ma^x-vorm en een In-vorm.

Ook de *-um-* vormen duiden een handeling of een toestand aan, welke tot het Subject is beperkt of ten behoeve van het Subject plaats vindt.

Voorbeelden vindt men boven. Wij wijzen hier slechts op twee gevallen, waarin verschillende schakeeringen van deze vormen met elkaar kunnen worden vergeleken.

1. De vormen drukken een „gelijkenis” uit.

a. In dit geval beteekenen vormen met *(m)a-* zonder bijgevoegd Nasaal-prefix: „Zijn als hetgeen de grondvorm aangeeft.”

Wiku. Monnik. *(M)awiku.* Zijn als een monnik.

b. Wordt een Nasaal-prefix bijgevoegd, dan is de beteekenis: „Doen als hetgeen door den grondvorm wordt aangeduid.”

Cakra. Rad. *Añakra.* Doen (= draaien) als een rad.

Bhramara. Bij. *Ambhramara.* Doen als een bij.

c. De *-um-* vorm beteekent: „Zich voordoen als wat door den grondvorm wordt aangeduid.

Kěmbang. Bloem. *Kuměmbang.* Zich voordoen als (zich openen als) een bloem.

2. Staat naast een afleiding met *(M)a-* of *(M)a'-* een met *(M)a^x-*, dan is de Toeschrijving bij de eerste twee vormen Eenzijdig en die bij den Nasaal-vorm Tweezijdig begrensd.

a. *(M)adyus.* Zich baden. *(M)angdyus.* Iem. baden.

(M)asiram. Zich besproeien. *(M)aniram.* Iem. besproeien.

b. *Mahurip.* Levend. *(M)angurip.* Iem. laten leven.

Si-.

Ook de vormen met voorgevoegd *Si-* geven een Eenzijdig begrensde Toeschrijving aan.

(M)a-sibu. Zich indompelen.

(M)a-sidakěp. De armen over de borst gekruist hebben.

A-siděha. Zitten met een hand op iets geleund.

TWEEZIJDIG BEGRENSD.

Tweezijdig begrensd is de Toeschrijving, welke niet tot het Subject beperkt blijft. Dit kan voorkomen bij een Grondvorm (al of niet vergezeld van een Prefix ^(a)) en is steeds het geval bij Verlengde vormen en bij Afleidingen met *Maka-* en *Pinaka-*.

Boven zijn hiervan reeds voorbeelden gegeven.

Pi-; Mi-.

Pi- (*Mi-*) heeft een factitieve beteekenis, welke is te omschrijven door:

a. Laten.... Doen....

Duduk. Zitten. *Piduduk.* (Doen „wonen”). (Een meisje) in den echt verbinden.

b. Doen zijn. Maken tot.

Tuhu. Waar. *Mituhu.* („Waar” doen zijn.) Gehoorzamen.

Tiga. Drie. *Pintiga* ^(b). (Tot „drie” maken). Driemaal.

Rwa. Twee. *(Ka)pingrwa* ^(b). Tweemaal. (Tot twee gemaakt).

Opm. Een beteekenis van: „Zich bewegen in de richting, aangeduid door het grondwoord”, vindt men in:

<i>Ruhur.</i> Hoogte.	<i>Mingruhur.</i>	} Naar boven (stroom op) gaan.
<i>Duhur.</i> (Wat) boven (is).	<i>Minḍuhur.</i>	

<i>Sor.</i> (Wat) beneden (is):	<i>Pingsor.</i>	} Naar beneden gaan.
	<i>Mingsor.</i>	

Voorbeelden van het gebruik.

341. pintiga lumakwakēn yajña. (2).

342. Sang Ajamiḍha ta sira makastri pintiga, ngaranya: sang Ailā, sang Dhūmini, sang Keḍini, anak ing ratu sira katēlu. (2).

343. Muwah kapingrwa ning stri nira sang Çāntanu sang SayoJanagandhi, sang pinakebu bhagawān Byāsa ngūni. (3).

(a) Naast deze vormen staat er steeds een met het Infix *-in-*.

(b) Met ingevoegden Nasaal.

344. Amituhu ta sira magawe putrotpâdana ri sang strî walu-walu kalih,
 pinakânak nira ri sang Ambikâ sang Dhṛtarâṣṭra, ri sang Ambalikâ
 bij Ambikâ had hij tot kind Dh, uit Ambalikâ
 mijil sang Pâṇḍu. (3).
 werd P. geboren.
345. Hana ta lwah ring Mâlinî ngaranya, ya ta tinût miṇḍuhur. (5).
346. Mangkana dewî Ganggâ sirâmituhu pawêkas sang Aṣṭabasu. (10).
347. Sira ta maburu-buru ryalas nira ri pinggir ing Ganggânadî, tinût nira
 mingruhur. (11).
348. Rinatwakēn ta sang Citrânggada de sang Bhîṣma, mituhu pakon sang
 Gandhawatî. (14).

DUBBEL-TWEEZIJDIG BEGRENSD.

Een „Dubbel-tweezijdig begrensde” Toeschrijving wordt aangeduid door voorvoeging van *Silih* = Elkander; wederzijds; beurtelings.

<i>Asih</i> . Liefhebben.	<i>Silih asih</i> .	Elkaar liefhebben.
<i>Cidra</i> . Opening (Bedrog).	<i>Silih cidra</i> .	Elkaar verschalken.
<i>Palu</i> . Hamer.	<i>Silih palu</i> .	Elkaar slaan.
<i>Pupuh</i> . Strijdhamer.	<i>Silih pupuh</i> .	Elkaar beuken.

Een andere manier, om een „Dubbel-tweezijdige begrenzing” aan te duiden, bestaat in de verbinding van een $(M)a^{\times}$ - vorm met een *-in*-vorm, bijv.

<i>Cidra</i> . Bedrog.	<i>Añidra-cinidra</i> . (Trachten) elkaar (te) misleiden. (Letterlijk weer te geven met: „Misleiden” en „Misleid worden”.)
------------------------	--

Voorbeelden van het gebruik.

349. Ikang sarwamṛga hanerikâ makâdi singha mwan wyâghra, kadi silih-asih, katûsan de ning kopaçaman sang wiku siddhimantra. (3).
350. Mahârâja silih-asih mwan dewî Ganggâ. (11).
 Tan hanâsor silih cidra. Masowe pwa silih palu. (28).
351. Kapwa ta sira silih pupuh, paḍa lâghawa paḍa çakti.

VERHOUDING TOT DE (KOMENDE) WERKELIJKHEID.

1.	De spreker kan constateeren, dat iets werkelijkheid	zal	worden.
2.	_____	moet	—
3.	_____	moge	—
4.	_____	zou kunnen	—

Hiermee wordt dus aangeduid:

1. Toekomstigheid.
2. Noodzakelijkheid.
3. Wenschelijkheid.
4. Onderstellende mogelijkheid.

Het middel om aan te duiden, dat iets nog geen werkelijkheid is, maar dat het werkelijkheid **zal, moet, moge** of **zou kunnen** worden, is achtervoeging van **a**. Daarbij blijkt uit het zinsverband — soms ook uit de bijvoeging van bepaalde woorden — welk van de vier genoemde gevallen bedoeld wordt. (Bij de achtervoeging worden de sandhiregels in acht genomen).

Heeft een woord het Suffix *-akēn*, dan wordt *-a* hierachter gevoegd, dus: *ak(ě)na*, bijv. *manggihakēn* — *manggihakna*. (In een later stadium wordt *akēna* verkort tot: *na*).

Het Suffix *-i* wordt vervangen door het gelijkwaardige *-an*, waarachter *-a* wordt geplaatst, dus: *ana*, bijv. *guměšēngi* — *guměšēngana*.

In plaats van *-a* wordt bij niet genasaleerde grondvormen gewoonlijk *-ēn* gebruikt. (Zie boven bij Grondvormen. IV. Verlenging). In enkele gevallen komt ook de vorm met *a* voor, bijv. *ucapa* (naast: *ucapēn*); *wuwusa* (naast: *wuwusēn*).

I. TOEKOMSTIGHEID.

Als voorbeeld van een aanduiding van iets toekomstigs noemen wij:

<i>Lungguhakna ni nghulun....</i>	Ik zal (hem) plaatsen.....
<i>Mârya ta ya.....</i>	Hij zal ophouden (met).....
<i>Asing manghilangakna.....</i>	Alwie zal doen verdwijnen.....
<i>...pinakastriya ni nghulun...</i>	 zal door mij tot vrouw genomen worden.

Eenige woorden houden een aanduiding van iets toekomstigs in (handeling; toestand; enz.). Ze krijgen uiteraard niet zelf een toevoeging van -a, maar wel het woord, waarop ze betrekking hebben, bijv.

Verlof (om te.....).	<i>Wineh mangajya</i> . Hij kreeg toestemming, om te reciteeren.
Vrees (dat zal.....).	<i>Mawēdi kadōha....</i> (Hij) vreesde, dat zou worden overwonnen.....
Vervloeking (om te...).	<i>Çumâpa nghulun dadya manuša</i> . (Hij) vervloekte mij om mensch te worden. <i>Çinâpa nira ta mangjanmâ</i> . Hij vervloekte (hem) om mensch te worden.
In staat zijn (om te...).	<i>Wēnang gumēsēngana...</i> (Hij) is in staat om te verbranden.....
Afscheid nemen (om te...).	<i>Amwît ta sira muliha.....</i> Hij nam afscheid om terug te keeren.....
Bestemmen (tot.....).	<i>Inabhimata nira sang D. sumiliha....</i> Hij bestemde D. tot opvolger.....
Doel (om te.....).	<i>Sumanggrahâ ri naranâtha don mami</i> . Mijn doel is om (mijzelf) den vorst aan te bieden.

Verder vindt men dezen vorm na:

<i>Yatanya(n)</i> . Opdat.	<i>Yatanyan tan pēgata.....</i> Opdat niet zal worden afgebroken.....
<i>Yogya</i> . Goed. Gepast.	<i>Yogya ta sira muliha</i> . Het is goed dat gij (naar huis) terugkeert. <i>Yogya ta kita binihajyangku</i> . Het is goed, dat gij mijn „koningsvrouwe” wordt (= worden zult).

Opmerking. Wanneer *(ng)ku* geplaatst wordt na een vorm met *-a* of *-ěn*, krijgt het ook dikwijls een achtervoeging van *-a*, bijv.

Patya ngkwa. Mijn toekomstige dood.

Wuwusěn kwa. Ik zal spreken.

Hetzelfde komt voor bij *-mu*, bijv.

Patyamwa. Je toekomstige dood.

Voorbeelden van het gebruik.

352. Sira siddha wineh mangajya Brāhmāṇḍapurāṇa mwang Aṣṭādaça-
Zijn leeraar, Heer Byāsa, had hem toegestaan om het B. en het A.
parwa de ning guru nira sira bhagawān Byāsa. (1).
te reciteeren.
353. yatanyan tan pĕgata ng Duçwantawangça. (3).
354. Göng krodha sarikâ, tĕkwan huwus sidhi mantra, wĕnang gumĕsĕng-
ana tribhuwana. (4).
355. Awĕdi ta nghulun katĕkâna çâpa de nira. (4).
356. Sandeha ta buddhi hyang Indra mawĕdi kadōha ri kendran ira. (4).
357. Sang hyang Kâma tumihangakna hrû nira, amanaha ri twas sang tapa.
Nihan ta sarâga mahyune kita. Yaya kawighnâna tapanya denta. (5).
358. Yogya ta sira muliheng swarga, mangkana manah nira. (5).
zóó dacht zij.
359. Yogya ta kita binihajya ngku. (5).
360. Sumahur sang prabhu: „Haywa kita sangçaya ri yukti ning ujar
omtrent de waarheid
gumantyanana ng kaprabhun”. (6).
van mijn woorden, dat hij.....
361. Amwît ta sira muliheng pûra. Hĕlĕm rakwa sira muṇḍanga sang
Çakuntalâ, mangkanojar haji. (6).
362. Mânaka ratu cakrawartî kita dlâha. (6).
363. Cakra tulis ni karatala nira, manggihakna ng kacakrawartyan sira
Een radpijl was de teekening in zijn handpalm, (dat beduidde, dat) hij...
dlâha. (6).

364. Sâjñâ haji, samaya ni nghulun ngûni mwan mahârâja, yan mânaka
als ik later een
ng hulun lâwan haji ring dlâha, mangalilirana kaḍatwan rahadyan
kind bij u zou krijgen, dan zou dat.....
sanghulun. (6).
365. Yogya ta rahadyan sanghulun umabhiṣekâ ri samangkana, maweha
ng kayuwarâjan ring suputra rumuhun. (6).
366. Ikang wwan sâmanya ta yogya angaseng ulah mangkana, tâtan
Voor een gewoon mensch past het, zoo'n handeling te ontkennen, maar...
prawṛtya ning kadi kita prabhu. (7).
367. Tan hana rakwa suka lwiha sangkerikâ. (7).
Er is geen vreugde (die) grooter [zal zijn] dan die.
368. Yan hanânaku ikang Sarwadamana apa ya tan kola ngku? (7).
Als deze S. mijn kind was, zou ik.....
369. Kunang tâpan kahērēt de ni kaprabhun i nghulun, sugyan ta ma-
Maar ik werd verhinderd (om terstond u als mijn vrouw te erkennen)
kwehâpawâda nikang loka sēnggahēn nghulun tan tuhwa pakastri
door mijn koninklijke waardigheid, allicht zou de wereld er heel wat op
kita, ngûniweh mangakwa putra tan putra ngku. (8).
te zeggen hebben, (en zou ze) het er voor houden, dat ik U niet wer-
kelijk tot vrouw had, voorts dat ik een kind zou erkennen, dat niet
werkelijk mijn kind is.
370. Lungguhakna ni nghulun ing singhâsanekâ, sumiliha ta karakṣakan
Ik zal hem plaatsen op den troon,.....
ing rât, mârya ta ya mangaran Sarwadamana, sang Bharata ngâ-
ranya. (8).
371. Asing manghilangakna ri kadurgandhan ira, yukti makaswâmya
nta. (9).
372. Ibu ngku sang ahayu, yan mangkana nghulun amâryanana ri kadur-
gandhanta mangke. (9).
373. Çinâpa nira ta mangjanmâ mânusa, makastri sang Ganggâ, apan tan
Hij werd vervloekt om als mensch geboren te worden en.....
yogya prawṛtti ning dewatâ mangkana. (10).
374. Agëlēng ta sira, çumâpa nghulun dadya manusa. (10).

375. Sang Mahâbhîma çinâpa bhaṭâra Brahmâ mangjanmâ mânusya, kângkên putra de mahârâja Pratîpa sira. (10).
376. Kunang deya ^(a) ning upâya mami: asing solah ni nghulun tan pihê-
Wat ik als middel zal aanwenden, is:.....
rana de ning swâmi. Yapwan pinihêranya, ngkana tâku tuminggalakna mulih nghulun mareng swarga, apan paminta ni ngwang anta çâpa
het einde
ri bhaṭâra, tēlas ing maputra wwalong siki muliheng swarga. (10).
v.d. vloek;
377. Nghulun mangjanmâ ri kita ike sânak mami wwalong siki. ^(b) (10).
met ons achten (broers).
378. Moghangkwahyun i kita, matang yan kami dateng mangke, sumewâ
Ik heb (werkelijk) begeerte naar u, daarom.....
haji don i nghulun. (10).
379. Nghulun Jâhnawî ngaranku, sumanggrahâ ri naranâtha don mami. (11).
380. Aryakna mangko. (12).
(Ik) zal (u) nu verlaten.
381. Wruh pwa bhagawân Wasiṣṭha, çinâpa nira sang Aṣṭabasu mangjanmâ ring manuṣa. (12).
382. Kita pitu ng siki tan malawasa janmanta, apan tan mukya ning doṣa. (12).
383. (Sang Prabhâta) magēhakna dharma sang watêk Kuru, gumawayakna sakahyun sang bapa. (12).
384. (Sang Prabhâta) gumawayakna kahyunta dlâha. (12).

^(a) Grondvorm: *De* = oorzaak; werk; wijze van doen. *Deya* = wat gedaan zal (moet) worden.

^(b) De acht *basu's* (een groep v. Goden) zijn vervloekt, om als mensch geboren te worden. Eenzelfde lot treft Dewi Ganggâ. Deze wordt de gemalin van vorst Çântanu, de acht *basu's* komen ter wereld als haar kinderen. Om deze zoo spoedig mogelijk van hun menschelijk bestaan te verlossen, werpt zij hen dadelijk na de geboorte in de rivier. Ten einde een middel te hebben, om van haar echtgenoot af te komen en weer naar het Godenverblijf te kunnen terug keeren, spreekt zij vóór haar huwelijk met hem af, dat hij haar niets mag verbieden (*pihêr*). Doet hij dit toch, dan zal zij hem moeten verlaten. Dit gebeurt dan na de geboorte van het achtste kind.

385. Mahârâja Çântanu.... tan wring (= wruh ing) deya nira kângën ing
Vorst Ç. wist niet wat te doen (bij zijn) smachtend verlangen naar.....
dewî nira. (12).
386. Atyanta prajñâ nikâ, wineh ning hulun mangajya wedaçâstra ri bha-
Hij is zeer kundig, ik heb hem toegestaan (overgegeven) om.....
gawân Wasiṣṭha. (13).
387. Yan manggâ mahârâja mangkana, wehakna ni nghulun ri haji sang
(dan) zal ik u G. geven.
Gandhawatî. (14).
388. Inabhimata nira sang Dewabrata sumiliha ng kaḍatwan ira. (14).
om hem in de regeering op te volgen.
389. Lumampah ta sireniring de ning mantri mare sang Daçapati, ama-
deed aanzoeek om
lakwi sang Gandhawatî warangën ira lâwan sira bapa, atêhër pinaka-
G. om (haar) te verloven met zijn vader (en haar) vervolgens eerste
dharmapatnya sang nâtha. (a) (14).
gemalin van den vorst te doen zijn.
390. Mojar ta sang Dewabrata: „Anak sang Gandhawatî juga ratwa,
nghulun tan ratwa.” — Sumahur sang Daçapati: „Rahayu yan mang-
kana, yan tuhu-tuhu kita tan ratwa, ndan anakta hëlëm ratwa
kahyunta, sang Dewabrata.” — Mojar sang Dewabrata muwah: „Sang
Daçabala! Tan ikang kaḍatwan juga tinggalakna ni nghulun, ikang
Niet slechts..... (maar ook).....
wiṣaya stri tinggalakna ya..... Ring apan tâku dumadyaknâng
Hoe zal ik dan kinderen kunnen
anak?” (a) (14).
verwekken?

(a) Dewabrata vraagt aan Daçapati de hand van diens dochter Gandhawatî voor zijn (nam. Dewabrata's) vader. Daçapati wil haar alleen afstaan, als het kind, dat uit dit huwelijk geboren zal worden, den vorst zal opvolgen. Uit liefde voor zijn vader doet Dewabrata (die al tot troonopvolger gewijd is) afstand van zijn rechten. Daçapati is hiermee slechts half bevredigd. „Gij doet wel voor uzelf afstand,” zoo meent hij, „maar het is uw bedoeling, dat later uw zoon uw rechten zal overnemen”. Waarop de edelmoedige Dewabrata de gelofte van levenslange kuisheid (*brahmacya*) aflegt.

391. Tan hana kṣatriyâtinggala kaḍatwan. (14).
Geen kṣatriya zal van de regeering afstand doen.
392. Winehakēn ira ta sang hyang aji Swacchandamarāṇa, aji wēnang
Hij gaf hem de tooverspreuk, waardoor hij zelf den tijd van zijn dood
panghērēt hurip, mwanḡ pamangsila kâraṇa ning enggal paratra. (14).
kon bepalen, de spreuk waarmee hij het leven kon inhouden en de
oorzaak van een onmiddellijken dood zou kunnen wegnemen.

II. NOODZAKELIJKHEID.

„Noodzakelijkheid” en „Wenschelijkheid” zijn soms moeilijk te scheiden: slechts door het verband, waarin de woorden voorkomen, kan worden uitgemaakt, of men te doen heeft met een bevel of met een wensch. ^(a)

Waluyana = Keer terug tot. Er worde teruggekeerd tot.

Wistârakna = Breid het (verhaal) uit. Moge het worden uitgebreid.

Hilyakna = Laat hem afdrijven.

Ook hier wordt de vorm dikwijls beheerscht door een woord, dat de „Noodzakelijkheid” aangeeft, gewoonlijk een afleiding van *Kon* (gelasten; bevelen).

Als een verzachtende vorm van een bevel is aan te merken de inleiding met *yogya* (zie bij „Toekomstigheid”).

Voorbeelden van het gebruik.

393. Kunang wadwa nira kabeh kinon anghera ring kadohan. (4).
394. Mângēn-angēn ta sang Menakâ, huwus ikang prayojana kasiddha ri
(dat) het doel was bereikt, om — volgens
pakon bhaṭârendrâmighnana tapa sang Wiṇwâmitra. (5).
bevel van Bh. Indra—.....

^(a) Een duidelijke aanwijzing van een bevel vindt men daar, waar *-a* gevoegd wordt achter een vorm met het prefix *pa-* (zie boven), bijv. *Pawungwa* = Word wakker. *Pâjara* = Deel mee! In een later stadium van de taal komt het Suffix *-a* (zonder toevoeging van *Pa-* aan den woordvorm) veel meer voor ter aanduiding van een bevel.

395. Makon ta sira i çisya nira tâpasa umiringakna sang Çakuntalâ dātēngeng mahârâja Duçwanta mangatērakna tanaya nira. (6).
396. Lalu tan wring eman ing swāminta kumon umalintangakna wwang
Uw echtgenoot kent in het geheel geen mededoogen, (dat hij u) gelast
mahawan parahu. (9).
de menschen met een boot over te zetten.
397. Nghulun iki putrî ni bapangku sang Daçabala, kinon..... ametosadha ring wwang umalintang ing lwah Yamunâ. (9).
398. Mojar mahârâja Janamejaya: „Waluyana ta carita mpungku ngûni, wistârâkna kacaritan mahârâja Çântanu.” (9).
399. Kunang deyanta: hilyakna janma mami yan mahu mētu, abalangak-
Wat gij te doen hebt (is het volgende).....
neng Ganggâ, yatanyan tan alawasa nghulun mangjanmâ. ^(a) (10).
Sang Ganggâ! Akweh dahat anakta tinibâkēn ing lwah juga kabeh, mahâpâpa tēmēn prawṛttinta. Ta huwusa nike ulahta mamâtî rare! (12).

Een Voornemen (a.h.w. een „noodzakelijkheid”, die door den Spreker zelf vervuld zal worden) wordt uitgedrukt door voorplaatsing van: *ndak*. (Hierbij komt geen achtervoeging van *-a* voor).

400. Ndak atakwan ta ri kita sang tâpinî: syapa ngaran ira mpu sang tamolah ikeng patapan ngke? (4).
401. Ndak pacaritâkēn kita mangke. (12).

III. WENSCHELIJKHEID.

Hierboven (blz. 84) werd reeds opgemerkt, dat de grens tusschen Noodzakelijkheid en Wenschelijkheid soms moeilijk te trekken is. Dikwijls vindt men aanwijzing hieromtrent in het zinsverband of in den aard der aangeduide begrippen. Zoo zal *Angantya*, tot een vorst gezegd, niet licht een bevel, maar veeleer een wensch (of zelfs een uitnoodiging) te kennen geven (moge u wachten; wilt u zoo goed zijn, te wachten). Een woord als: *Kṣamâkna* houdt uit den aard der zaak geen gebod, maar een wensch in (moge het (mij) vergeven worden).

^(a) Zie de noot op pag. 82.

Gewoonlijk geeft bijvoeging van den Agens een wensch (oi: een zeer verzacht bevel) aan, bijv. *Angantya ta pâduka çrî mahârâja!* (Moge Uwe Majesteit (even) wachten! Weest U.M. zoo goed, om even te wachten!)

Dikwijls wordt een „Wenschelijkheid” ingeleid door een woord, dat beteekent: Wenschen; Verlangen; Verzoeken; e.d.

Kaharëp..... wistârâkna..... (Ik) wensch (= hoop), dat u zult uitbreiden.....

(M)ahyun wruha..... (Hij) wenscht te weten.

Hyun..... sumomaha..... De begeerte om..... te huwen.

Mamalaku aliwatakna..... Hij verzocht om overgezet te worden.

Mapinta-kasih... tan malawasa... Hij verzocht de gunst, om niet lang...

Woorden als *yatanya(n)*, *yogya*, *(na)rapwan* (opdat) wijzen op een toekomst, die als gewenscht wordt voorgesteld. Nog meer is dit het geval met een woord als *makaphala* (tot vrucht, tot gevolg, hebbende).

Voorbeelden van het gebruik.

402. *Ikang Pûruwangça kaharëp ni nghulun wistârâkna de mpu ngku ma-*
Ik wensch, dat u.....

carita. (2).

403. *Tumama ta sire dalëm âçrama, mahyun wruhe sang tapa sira. (4).*

404. *Kşantabyâkna! (4).*

Moge (het mij) vergeven worden!

405. *Angantya ta pâduka çrî mahârâja! — Kşamâkna nghulun ibu sang ahayu. (4).*

406. *Hana sira brâhmaņa tamuy. Sira ta takwananeng janmotpatti ni nghulun. (4).*

407. *Nâhan sang wiku magawe tapa, sang Wiçwâmitra ngaranya. Ya ta wighnani denta, makaphala wurunga ning tapanya. (4).*

408. *Kunang yan hana mârğa ni nghulun kawruhana yan pagawe wighna*
Als er een middel is, waardoor ik zal (kunnen) weten, dat.....

ni tapa nira, ya ta pâjara hyang mami, rapwan tulusâhayu lampah ni nghulun. (5).

409. *Saka ri hyun mahârâja sumomaha ri sang Çakuntalâ, mojar ta sang*
Vanwege 's vorsten begeerte om Ç. te huwen.....

- Çakuntalâ ri sira: „Yan panâk nghulun hëlëm lâwan çrî mahârâja, ya tângalilirana kaḍatwan haji, sumilihe singhâsana!” (5).
410. Sira ta mangadëg i pinggir ing Yamunâtoya, mamalaku aliwatakna ring lwah. (8).
411. Tumungkul sahana ni sang dewatâ haneriya tan ahyun tuming-
Alle daar aanwezige goden bogen zich voorover (en) wilden (er) niet
hala. (9).
(naar) zien.
412. Bapantâhyun sira mamantwa rikâna ling nire nghulun. (11).
Uw vader wilde mij tot schoondochter hebben, zoo zei hij mij.
413. Ya ta dumeh ni ngwang anurun mara ngke, akurëna lâwan kita nghu-
lun. Kunëng samayangku lâwan kita: haywa ta nghulun wineh ujar
tan yogya mwan tan uhutaneng sarwakârya. ^(a) (11).
414. Hana ta samaya mami ngûni lâwan mahârâja Çântanu: tan uhutana
kami ring sarwabyâpâra. ^(a) (12).
415. Ya ta paweha ni nghulun manginum susunya, narapwan tan katë-
Aan haar zal ik de melk te drinken geven, opdat zij niet door ouderdom
kâna jarâ. (12).
worde getroffen.
416. Mapinta-kasih ta sira tan malawasa dadi manuṣya. (12).
417. Sâdhya sang prabhu ri Hâstina, mamëlya ring rajata mwan kañcana
Het doel v.d. vorst van H. was, om (Gandhawati) voor zilver en goud
ratna sira. Mojar ta sang Daçapati ri haji: „Sâjñâ çrî mahârâja!”
en juweelen te koop.
- Tan mäs mañi kaharëp i nghulun panumbasa sang nâtha. Kunang
Ik begeer geen goud en juweelen als koopsom van u.
- yan sang prabhu mahyun i nghulun, kasatyan rahadyan sanghulun
uw trouw (= belofte) zal uw
- panumbasa haji: ndi ta ling patik haji ri sang ahulun sang Gandha-
koopsom zijn (en wel): Indien ik aan G. kan zeggen, dat zij uw eerste

^(a) Zie de noot op pag. 82.

watî sira ta dharmapatnya de sang nâtha, anaknya sumiliha karatun
gemalin zal zijn en dat haar kind u later zal opvolgen.....

haji ring dlâha. Kuněng anak haji sang Dewabrata tan sumiliha sira
ring kaḍatwan ^(a) (13).

IV. ONDERSTELLELENDE MOGELIJKHEID.

Een voorbeeld hiervan vindt men in:

Pira harṣa sang prabhu ruměngwa..... Hoe groot zou de vreugde
van den vorst zijn, (verondersteld dat = indien) hij hoorde.....

Gewoonlijk wordt ook hier een inleidend woord gebruikt, als: *Yadi*
(indien); *Sugyan* (wellicht); *Kapana* (hoe zou); *(Sa)nistanyan* (al zou
ook; hoewel; ofschoon).

Voorbeelden van het gebruik.

418. sugyan durbalâ ng patapan de nya. (4).

419. *Kapana ta wwang kadi kami mânaka mangkana lwirnya?* (8).
Hoe zou iemand als ik een kind met zoo'n voorkomen hebben?

420. Kuněng anak haji sang Dewabrata tan sumiliha sira ring kaḍatwan,
sanistanyan prasiddhânak atuhâ. (13).
al zou hij dan ook de oudste zoon zijn.

(a) Zie de noot op pag. 83.

DOMINEERENDE BEPALING BIJ DE TOESCHRIJVING.

Wanneer bij een Toeschrijving een bepaling wordt gevoegd, waarop eenige nadruk valt, dan wordt deze Toeschrijving a.h.w. „afzonderlijk geplaatst” door voorvoeging van *an*, *n*, bijv.

Pira ta lawasnira an hana ngka. „Zijn verblijf daar” had eenigen tijd geduurd (= Toen hij eenigen tijd daar was geweest).

Ring dwipa pwa sira an widjil. „Zijn geboren worden” was op een eiland. (Hij werd op een eiland geboren).

Manastâpa dewi Ganggâ an këna çapa de bhaṭâra Brahmâ. Bedroefd was dewi Ganggâ, (omdat) zij werd getroffen door den vloek van bh. B.

Têlas nira n pinûjâ. „Het eerbewijzen aan hem” was afgelopen. (Nadat zij hem eer hadden bewezen).

Het prefix *ma-* van de Toeschrijving gaat na (*a*)*n* gewoonlijk over in *pa*, bijv.

.....*an pagawe tapa.* (Bij) het boete doen (= *magawe tapa*).

ta n pânak.^(a) Zonder kinderen (te hebben).

Voorbeelden van het gebruik.

an.

421. *Tâtan hana wwang magawe hala salawas nirân siniwi, kewala dhar-*
Er waren geen boosdoeners gedurende zijn regeering, ieder volbracht
ma ginawayakënya, tumiru kadharmesṭan sang nâtha nityakâla. (3).
slechts zijn plicht (het recht), voortdurend 's vorsten hooge opvatting
v.z. plicht navolgende.

(a) *Ta* = niet. Dit wordt zoo veelvuldig verbonden met *n*, dat men later *tan* als grondwoord is gaan beschouwen; en het wordt zoo dikwijls gevolgd door een *pa*-vorm, dat men in het Nieuw-Javaansch *tanpa* als één woord opvat (= „zonder”).

422. An mangkana ^(a) ling sang kanyâ, mogha ta mahârâja katêkân râga, kadi hiniris ta nâla ni hati nira, rumaras kēna kâmaçara tumon i rûpa sang tâpi. (4).
423. Mârga nirân pinakabapa nihan..... (4).
De wijze, waarop hij mij tot vader strekt (de reden, waarom ik hem vader noem) is deze.....
424. Mangkana ling mahârâja, manggêh sirân tumûtakên gandharwawi-wâha. (6).
425. Katêkân ikâ nēmang tahun lawas nirân rare, mangkin katon kalituhayun ing awak nira. (6).
426. Hetu ni nghulun manggân kaharasa de rahadyan sanghulun. (6).
Dat was de reden, waarom ik er in toestemde, door u omhelsd te worden.
427. Aparan tatan kaharêpamwan pakastri de ning prabhu cakrawarti? (7).
Hoe kan je hopen, tot gemalin te worden genomen door een wereldheerscher?
428. Tan hana wruh i pracârangku an pakastri si Çakuntalâ. (7).
429. Kita juga tan erang an sangguhênku putra ngku? (8).
Schaam je je niet (te meenen), dat ik (hem) als mijn zoon zou beschouwen?
430. Nghulun iki putri ni bapangku sang Daçabala kinon irân manglakwakna parahu. (9).
431. Pira ta lawas nirân hana ngkâ, amêtêng ta sang Sayojanagandhi. (9).
432. Ring dwîpa pwa sirân wijil, ya ta sang Dwaipâyana ^(b) ngaran ira. (9).
433. Manastâpa dewi Ganggâ an kēna çâpa de bhaçâra Brahmâ. (10).
434. Bapantâhyun sira mamantwa rikâna ling nire nghulun ngûni ri kâla nirân pagawe tapa ri tîra ni nghulun. ^(c) (11).

^(a) An mangkana is gewoonlijk op te vatten als een nadrukkelijk mangkana (Zóó! Zóódanig!)

^(b) „Op een eiland geborene”.

^(c) Dit zegt de riviergodin Dewi Ganggâ.

435. Inalap nira ta sang Dewabrata, mulih ta sireng kaḍatwan, mājarakēn ikang Dewabrata ring rât kabeh an prasiddhânak nira lâwan dewî Ganggâ. (13).

436. Wruh pwa sang Dewabrata ri kâraṇa nirân prihati. (14).

n.

437. Tēlas nira n pinûjâ, tinakwanan ta sira ri sangka nira mwan prayo-
Nadat zij hem eer hadden bewezen (als welkomstgroet),.....

jana nira. (1).

438. Pējah ta sira ta n pânak. (3).

439. Anghing ndâ ta n panuwuhakēn rāga ni nghulun. (10).

Maar gij wekt mijn hartstocht niet op.

440. Tunggal-tungga! sira ta n parowang. (11).

Hij was geheel alleen, zonder metgezel [bij zich te hebben].

441. Yapwa n sinēngkēran ing çabda ta n panût sakahyuna ni nghulun,

Als gij u niet houdt aan deze woorden (van mij) en niet opvolgt,

niyata tinggalakna ngku kita. ^(a) (11).

al wat ik zal wenschen,.....

442. Ikâ sang Prabhâta tata n pastrî dlâha. (12).

443. Tiga ng puluh nēm tahun lawas nira ta n pastrî. (12).

Naast (a)n in de boven vermelde functie treft men aan *ulih* (eigenlijk: „verkregen”, in het Nieuw-Javaansch *olèh*).

444. Nânâwidha mṛga ulih nirâburu. (3).

445. Sira ta sēmbahēn bhujangga haji makamanggala ning mucapakēn carita ulih nirâgawe. (9).

446. Adoh ulih nira lumaku. (11).

(a) Zie de noot op pag. 82.

Ook *de* (oorzaak; ook wel: werk; daad) komt in deze functie voor, bijv. *Pira harṣa sang prabhu rumēngwa denta mawuwus*. Hoe groot zou de vreugde van den vorst zijn, indien hij u hoorde spreken.

Opm. *De-nta mawuwus* = de daad van u, sprekende = uw spreken.

447. Alap lēmbu sang ṛṣi Wasiṣṭha! Pakēnanya de ni nghulun: hana mitra mami ring manuṣaloka, rājaputrī ānak mahārāja Uçīnara, sang Jīwatī ngaran ira. Ya ta paweha ni nghulun manginum susunya, narapwan tan katēkāna jarā, maran apagēh dengkwamitra lāwan rasikā. (12).

The first of these is the fact that the
the second is the fact that the
the third is the fact that the
the fourth is the fact that the
the fifth is the fact that the
the sixth is the fact that the
the seventh is the fact that the
the eighth is the fact that the
the ninth is the fact that the
the tenth is the fact that the

486550A

